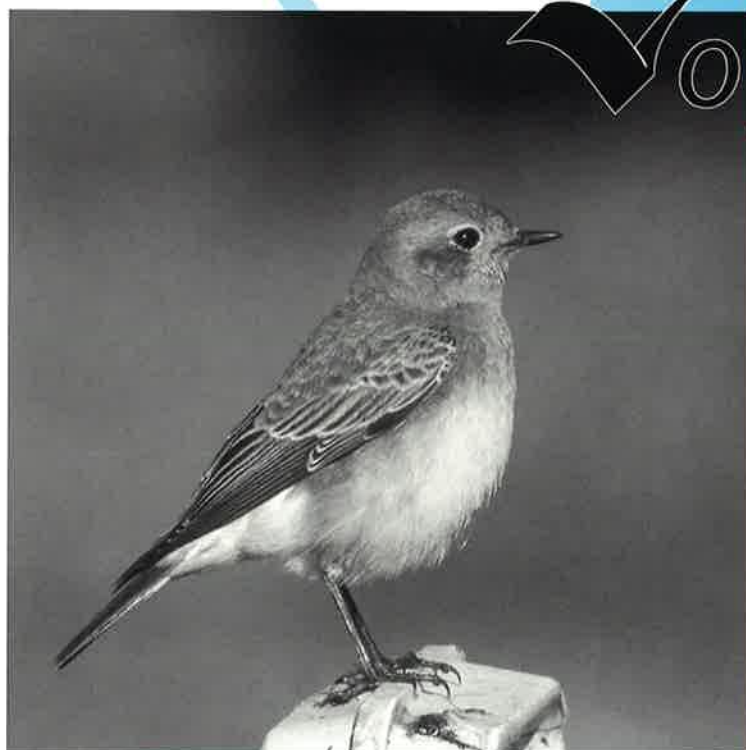

Limburgse Vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

3

JAARGANG 10 / 1999
NAJAARSNUMMER

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt driemaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie Frans Schepers

Redactie Ernest van Asseldonk
Max Berlijn
Jan Boeren
Rob van der Laak
Boena van Noorden
Arjan Ovaa

Fotoredactie Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen (043-4552511)

Redactie-secretaris Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
(045-5423454)

Figuren en diagrammen Henk Offringa

Layout & zetwerk *bvdm*, Bureau van de Manakker, Grafische produkties bv, Maastricht

Drukwerk Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Abonnementenadministratie Mignon van Seggelen, Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht

Abonnementen f 22,50 per jaar, overmaken op postgiro 1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg betalen f 17,50 per jaar. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,- per jaar. Voor België is de prijs BFR 450,- (leden NHG BFR 350,-; bedrijven, instellingen e.d. BFR 650,-), over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan de abonnementenadministratie, Natuurhistorisch Genootschap te Maastricht (adres zie boven). Opzeggingen dienen voor 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Foto omslag *Bonte Tapuit, 1e jaars vrouwtje, nieuwe soort voor Limburg. Nederweert 9-11 november 1999 (foto: P. Palmen).*

Broedvogels van de Teverener Heide (D) in 1998

Wil Quaedackers

In april 1998 werd ik door de Landesanstalt für Ökologie, Bodenordnung und Forsten Nordrhein Westfalen (LÖBF NW) en de Naturschutzbund (NABU) Heinsberg gevraagd het Naturschutzgebiet (NSG) Teverener Heide op vogels te inventariseren. Dit natuurgebied ligt aan de Nederlands-Duitse grens bij Brunssum/Schinveld. Gegevens over de broedvogels in dit NSG waren tot dusver zeer schaars. Een beperkte kartering door Duitse vogelaars in 1990 leverde 69 broedvogelsoorten op (LÖLF, 1991).

Dit in tegenstelling tot de aangrenzende Schinveldse Bossen en Brunsummerheide waar de broedvogelstand inmiddels goed bekend is door karteringen in 1975-1996 (Hustings, 1996) en 1996 (Ellenbroek & van Noorden, 1996) alsmede inventarisaties in het kader van het Atlasproject voor Broedvogels 1998-2000 en het Broedvogel Monitoring Project (BMP).

In dit verslag worden de resultaten beschreven van het broedvogelonderzoek naar "Rote Liste" soorten van Nordrhein Westfalen en enkele andere soorten, welke een onderdeel vormen van een algehele vogelkartering in 1998 (Quaedackers & NABU Heinsberg, 1998). Daarnaast zullen, waar mogelijk, resultaten van broedvogelgegevens die door de auteur in andere jaren in en om het NSG verzameld zijn als vergelijk en/of aanvulling dienen.

Het onderzoek in 1998 kan als aanvulling op de reeds uitgevoerde inventarisaties in de Schinveldse Bossen en Brunsummerheide gezien worden, waardoor een redelijk compleet beeld verkregen wordt van het voorkomen van (schaarse) broedvogels in het Nederlands/Duitse complex Brunsummerheide/Teverener Heide/Schinveldse Bossen.

Beschrijving van het gebied

Het NSG Teverener Heide ligt op Duits gebied even ten oosten van Brunssum en vormt samen met het bos-heide gebied van de Schinveldse Bossen en Brunsummerheide een grensoverschrijdend natuurcomplex van ca. 1.500 ha. Aan de oostzijde wordt het NSG begrensd door landbouwgebieden en het in 1951 aangelegde NATO-vliegveld Teveren, in het zuiden door het afgewerkte vuilnisstort Waubach, in het westen door de steenberg Hendrik (inclusief golfbaan) en het bedrijfsterrein "Ora et Labora" en ten slotte in het noorden door de Schinveldse Bossen.

Onderzocht is het NSG Teverener Heide (Kreis Heinsberg) groot ca. 450 ha, inclusief het gebied ten noorden van het NSG (45 ha), exclusief het militair gebied (NATO-vliegveld Teveren) en de bossen ten noorden hiervan (voor plaatselijke benamingen zie figuur 1). Daar reeds een uitgebreide beschrijving van het gebied voorhanden is (LÖLF, 1991) wordt volstaan met een beknopte beschrijving van de verschillende biotootypen.

Het voormalige groeengebied: dit is een ca. 200 tot 400 m brede strook min of meer open gebied dat zich uitstrekt vanaf de Rohrkolbensee langs de Waubacherweg naar het zuiden, waarna het bij grenspaal 259 naar het zuidoosten afbuigt tot aan parkeerplaats Scherpenseel. Het gebied is ontstaan door vele voormalige afgravingen (beëindigd in 1985), welke ten dele weer zijn dichtgestort en waardoor een geaccidenteerd, open zandig heideachtig gebied met enkele plasjes is ontstaan. Voor een deel heeft hier de successie nog niet toegeslagen. Aan de zuidrand zijn gedeeltes van dit gebied weer tot bos

	April	Mei	Juni	Juli	Totaal
Hoofdbezoeken	3	11	5	4	23
Nevenbezoeken	3	5	3	2	13

Tabel 1: Overzicht van het aantal inventarisatiebezoeken aan het NSG in 1998.

Figuur 1: Het NSG Teverenerheide met lokale benamingen, gelegen direct ten oosten van de Schinveldse Bossen (voor legenda zie volgende pagina).

geworden en zijn mooie ingesloten heideterreintjes ontstaan.

In 1997 zijn grote percelen jong aangeplant naald-

hout verwijderd. In het voormalige groeengebied vinden we soorten van nat en droog open terrein zoals o.a. Boomleeuwerik, Nachtzwaluw, Rood-

Pf	Wanderparkplatz mit Informationstafeln
— — — —	Landesgrenze
— — — —	Grenze des NSG "Teverenerheide"
— — — —	Moor-/Heideflächen und Sandtrockenrasen
— — — —	Nadelwald
— — — —	Mischwald
— — — —	extensives Grünwald
— — — —	Wasserflächen
□ □ □ □ □ □	Großer Rundwanderweg Länge ± 9,5 km
○ ○ ○ ○ ○ ○	Scherpenseeler Heideweg Länge ± 4,4 km
△ △ △ △ △ △	Südheideweg Länge ± 3,9 km
○ ○ ○ ○ ○ ○	Heidemoorweg Länge ± 4,7 km
⊗ ⊗ ⊗ ⊗ ⊗ ⊗	Großer Heideweg Länge ± 6,7 km
— — — —	Kleiner Rundweg Länge ± 2,9 km
◇ ◇ ◇ ◇ ◇ ◇	Tonseeweg Länge ± 5,0 km
.....	ausgewiesener Reitweg

Figuur 1: Legenda

borsttapuit, Tapuit en Kleine Plevier (beide laatste broedvogels in het verleden), Klapkester (als wintergast), Graspieper en Blauwborst.

Het aaneengesloten bosgebied, met daarin enkele natuurlijke heidevennen in het centrale en oostelijke deel van het NSG Teverener Heide. Het bestaat voornamelijk uit naaldbout (vooral Grove Den) met overgangen naar loofhout langs de randen. Deze bossen zijn rond de eeuwwisseling op zandduinen aangeplant, waar destijds heideterreinen met vennen en moerassen gelegen waren. Deze zandduinen zijn nog te zien in de nog niet door ontgrondingen aangestaste bossen. In deze bossen worden (vaak in randzo-

nes) typische bosvogelsoorten aangetroffen zoals Boompieper, Grauwe- en Bonte Vliegenvanger, Zwarte Specht, uilen, Gekraagde Roodstaart e.a.

Het plassengebied in het noorden van het NSG Teverener Heide: een voormalig groevengebied met ca. 13 grotere en enkele kleinere groevenplassen van verschillende ouderdom. Deze plassen zijn ontstaan na beëindiging van de afgravingen tussen 1972 en 1981. Tussen deze plassen bevinden zich bospercelen, weide- en akkerland en vochtige (heide)terreintjes. De plassen herbergen o.a.: Fuut en Dodaars als broedvogels en vooral buiten het broedseizoen niet algemene eendensoorten en andere aan water gebonden soorten. Floristisch gezien is dit het mooiste deel met o.a. Gevlekte Orchis, Moeraswolfsklauw, Klokjesgentiaan, Watergentiaan, Ronde- en Kleine Zonnedauw.

Het noordelijk gebied, dat voor een deel buiten het NSG Teverener Heide ligt. Dit gebied bestaat voornamelijk uit cultuurgronden met bijbehorende boerderijen en voormalige en in bedrijf zijnde groeves. Ook bevindt zich hier een grensoverschrijdend ouder loofbos (rond grenspaal 262). Een aparte status verdient het vochtige terrein aan de zuid-oostzijde van de Mosamsee. Dit schitterende gebied tussen grenspaal 261 en de Katharinenhof herbergt vele interessante soorten. Hier worden ook de meeste dwaalgasten waargenomen zoals o.a. Grote en Kleine Zilverreiger, Koereiger, Velduil, Zwarte Ooie-

Overzicht van het voormalige groevengebied op de Teverenerheide (foto: W. Quadackers).

vaar, Roerdomp, Roodpootvalk, Hop, Griel, Orto-
laan en vele andere. Het is broedgebied, al dan niet
jaarlijks, voor o.a. Blauwborst, Roodborsttapuit,
Sprinkhaanzanger, Waterral e.a. Maar ook de beide
groeves zijn van belang. De Mosamseegroeve voor
o.a. een oeverzwaluwkolonie en de Mariënhofgro-
eve voor doortrekkende steltlopers en voor broedvo-
gels als Kleine Plevier, Nijlgans, Dodaars, Kievit
e.a.

Inventarisatiemethodiek

Het broedvogelonderzoek werd uitgevoerd volgens
de richtlijnen van het BMP project van SOVON
(van Dijk, 1996). Kwantitatief gekarteerd werden
de soorten van de "Rote Liste der gefährdeten Vo-
gelarten NW inkl. Arten der Vorwarnliste" (Gesell-
schaft Rheinischer Ornithologen & Westfälischen
Ornithologen Gesellschaft, 1997) en enkele naar
eigen inzicht interessante of regionaal schaarse soor-
ten. Andere, meer algemene soorten werden alleen
kwalitatief gekarteerd. Van eind april tot augustus
werden alle nest- en territoriumindicerende waarne-
mingen per soort op kaartjes ingetekend. Na afloop
van het broedseizoen werden de gegevens geïnter-
preteerd volgens de richtlijnen van de BMP handlei-
ding (van Dijk, 1996).

De bezoeken hebben voornamelijk in de ochtend-
uren te voet en vooral met de fiets plaatsgevonden.
Ook zijn enkele avond- en nachtbezoeken aan het
gebied gebracht om ralachtigen, uilen en nacht-
zwaluwen te inventariseren. Hierbij is een enkele
maal gebruik gemaakt van een cassetterecorder.
Een groot nadeel was de (te) late aanvang van de
kartering waardoor vroeg in het jaar actieve broed-
vogels mogelijk onderteld zijn geworden.

In tabel 1 is een overzicht van de tijdsbesteding van
de inventarisatie weergegeven, waarbij de hoofd-
bezoeken (vaak ochtendbezoeken) gemiddeld ca.
5 uur en de nevenbezoeken ca. 0,5 tot 1,5 uur in

beslag namen. Deze nevenbezoeken zijn vaak
avond- of nachtbezoeken of bezoeken voor speur-
werk naar enkele specifieke soorten.

Behalve de inventarisatie in het NSG Teverener
Heide (450 ha) is ook een gebied (45 ha) onder-
zocht dat ten noorden van het NSG ligt. Dit omdat
het landschappelijk een geheel vormt met het NSG
en er aanwijzingen zijn dat dit gebied in de toe-
komst een mogelijk uitbreidingsgebied van het
NSG Teverener Heide zal worden. Daarom wor-
den de onderzoeksresultaten weergegeven in tabel
2, onderverdeeld in die van het NSG Teverener
Heide en het mogelijke uitbreidingsgebied. Dit om
de "waarde" van dit laatste gebied te kunnen on-
derstrepen.

Resultaten

In tabel 2 zijn de resultaten van het broedvogelonder-
zoek 1998 in het NSG Teverener Heide weergege-
ven. De tabel dient als uitgangspunt bij de bespreking
van de soorten. Hierbij worden, indien van belang,
ook broedvogelgegevens uit andere jaren en uit de
omgeving meegenomen als vergelijking en/of aan-
vulling. In totaal is van 88 soorten vastgesteld dat ze
in 1998 (mogelijk) in het gebied hebben gebroed.

De trend zoals weergegeven in de tabel 2 is enerzijds
te onderbouwen met getallen, anderzijds is deze
voor sommige soorten gevoelsmatig omdat buiten
1998 nooit een gebiedsdekkend onderzoek is uitge-
voerd.

Kolonievogels

Oeverzwaluw

Deze soort is een jaarlijkse broedvogel in wisselen-
de aantallen (van tientallen tot soms honderden
broedparen begin jaren tachtig). De aanwezigheid
van geschikte broedwanden in groeves is bepalend

Jaar	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
TH	25	18	20	30	50	87	77	10	157	60	28	125
Kolonies	1	2	1	1	1	3	2	1	1	1	2	1
TH/SB/BH	26	18	20	30	77	102	97	10	162	60	28	245
Kolonies	2	2	1	1	2	4	3	1	2	1	2	3

Tabel 3: Vastgestelde territoria en kolonies van de Oeverzwaluw op de Teverener Heide (TH) en het complex Schinveldse Bossen, Brunsummerheide en Teverener Heide en omgeving (TH/SB/BH) in de periode 1988-1999.

Soort	Overige jaren	Trend	TH1	TH2	Totaal TH '98	Soort	Overige jaren	Trend	TH1	TH2	Totaal TH '98
Fuut		T	2		2	Winterkoning		F	X	X	X
Dodaars		F	5	1	6	Heggenus		F	X	X	X
Wilde Eend		F	X	X	X	Grote Lijster		A	6	1	7
Wintertaling	0-1	?				Kramsvogel	0-5	V			
Krakeend		?	1		1	Zanglijster		F	X	X	X
Slobeend		?	1		1	Merel		F	X	X	X
Witooggeend		?	1		1	Tapuit	0-10	V			
Kuifeend		O	1		1	Roodborsttapuit		T	4	1	5
Tafeleend	0-1	?				Paapje	0-1	?			
Casarca	0-1	?				Gekraagde Roodstaart		F	10		10
Nijlgans		N	2	1	3	Zwarte Roodstaart		F	6	2	8
Grauwe Gans		N	1		1	Nachtegaal		A		1	1
Buizerd		F	3	1	4	Blauwborst		N	4		4
Sperwer		F	1		1	Roodborst		F	X	X	X
Havik		T	3		3	Sprinkhaanzanger		T	1	1	2
Wespendief		F	1		1	Kleine Karekiet		T	12		12
Bruine Kiekendief	0-1	O				Bosrietzanger		F	3		3
Boomvalk		T	1	1	2	Spotvogel		A	3	1	4
Torenvalk		F	2	1	3	Zwartkop		F	X	X	X
Patrijs	0-2	V				Tuinfluitier		F	X	X	X
Kwartel	0-1	O				Grasmus		T	25	8	33
Fazant		F	X	X	X	Braamsluiper	0-1	O			
Waterral	0-1	O				Fitis		F	X	X	X
Porseleinhoen	0-1	O				Tjiftjaf		F	X	X	X
Waterhoen		A	2		2	Fluiter		A	1		1
Meerkoet		T	18	2	20	Goudhaan		F	X	X	X
Scholekster	0-2	O				Vuurgoudhaan		O	1		1
Kievit		A	1	2	3	Grauwe Vliegenvanger		T	26	1	27
Kleine Plevier		A		2	2	Bonte Vliegenvanger		F	3		3
Houtsnip		O		1	1	Koolmees		F	X	X	X
Holenduif		T	11	3	14	Pimpelmees		F	X	X	X
Houtduif		F	X	X	X	Zwarte Mees		T	X		X
Zomertortel		A	2	1	3	Kuimees		T	X		X
Turkse Tortel		T		1	1	Glanskop		T	3		3
Koekoek		A	3	1	4	Matkop		F	X	X	X
Kerkuil		O	1		1	Staartmees		F	X	X	X
Steenuil		O		1	1	Boomklever		T	4	2	6
Bosuil		F	3	1	4	Boomkruiper		F	X	X	X
Ransuil		F	1		1	Geelgors		F	27	4	31
Nachtzwaluw		A	2		2	Rietgors		T	12	1	13
Ijsvogel	0-1	O				Groenling		T	5	1	6
Groene Specht		A	4	1	5	Sijs	0-2	O			
Grote Bonte Specht		T	X	X	X	Kneu		A	4	1	5
Kleine Bonte Specht		O	1		1	Goudvink	0-1	V			
Zwarte Specht		T	4		4	Vink		F	X	X	X
Boomleeuwerik		T	17	2	19	Keep		?	1		1
Veldleeuwerik		A	5	3	8	Huismus		A	X	X	X
Boerenzwaluw		F	X	X	X	Ringmus		A	8		8
Oeverzwaluw		A	5	23	28	Spreeuw		T	X	X	X
Boompieper		F	48	2	50	Wielewaal		A	2	1	3
Graspieper		A	3	1	4	Kraai		F	X	X	X
Witte Kwikstaart		F	X	X	X	Ekster		F	X	X	X
Gele Kwikstaart	0-2	F				Vlaamse Gaai		F	X	X	X

Tabel 2: Overzicht van broedvogelgegevens 1998. Achtereenvolgens is weergegeven: minimum en maximum aantal territoria in de jaren buiten 1998 (meeste soorten overigens niet ieder jaar geteld), Algemene trend, Aantallen territoria in het NSG (TH1) en buiten het NSG (TH2) met daarna het totaal aantal territoria op de Teverener Heide in 1998 (zie tekst voor onderverdeling van gebieden).

Trend is weergegeven door de volgende afkortingen: (O) incidenteel tot onregelmatig broedend, (F) fluctuerende aantallen zonder duidelijke of onbekende trend, (N) nieuw gevestigd als regelmatige broedvogel, (V) verdwenen als regelmatige broedvogel, (T) toegenomen, (A) afgenomen, (?) voldoen aan SOVON criteria (lage broedcodes), echter onwaarschijnlijk als broedvogel.

voor de jaarlijkse populatiegrootte. Daar het aantal in bedrijf zijnde groeves verminderd, heeft dit tot gevolg dat de populatie ten opzichte van begin tachtiger jaren beduidend kleiner is geworden. In 1998 werd slechts een zeer kleine kolonie (23 bewoonde nestpijpen) aangetroffen in de Mosamsee-groeve en hebben enkele paren, tot mislukken gedoemde, broedpogingen ondernomen in veel te losse zandbergen nabij de Borgerteiche.

In het verleden heeft de soort veel te lijden gehad onder afgravingen die regelmatig midden in het broedseizoen plaatsvonden. Soms konden deze verstoorde Oeverzwaluwen elders in het gebied een nieuwe geschikte broedwand vinden. Gelukkig is aan afgravingen in het broedseizoen een einde gekomen door een goede communicatie en afspraken met werknemers van de afgravingbedrijven.

De resultaten zoals afgebeeld in tabel 3 zijn niet gebiedsdekkend voor het complex SB/BH/TH. Het aantal kolonies/territoria kan dus in werkelijkheid hoger uitvallen.

Zeldzame broedvogels

Grauwe Gans

De Grauwe Gans is een nieuwkomer voor het NSG Teverener Heide. Nadat in het voorjaar van 1997 al een koppel rond de Katharinensee verbleef vond in het jaar daarop (1998) hier het eerste geslaagde broedgeval voor het NSG Teverener Heide plaats. In 1999 werden twee territoria gekarteerd waarvan één grensoverschrijdend territorium (Katharinensee en Rohrkolbensee).

Porseleinhoen

In 1998 werd de soort niet waargenomen in het NSG Teverener Heide. Dit was wel het geval in 1988 toen een vogel op 15 mei werd waargenomen in moerasig terrein langs de Mosamsee, wat gelijk een territorium opleverde. Verder werd de zweeps slag

van de soort op dezelfde plaats op 22 april 1996 gehoord, wat volgens de SOVON criteria te vroeg is om van een territorium te kunnen spreken. In 1999 trof ik de soort verder op 15 juni in het Aardverschuivingsgebied op de Brunsummerheide aan.

Nachtzwaluw

Vanaf 1993 wordt de soort vrijwel jaarlijks als broedvogel vastgesteld voor het NSG Teverener Heide (1 tot 2 territoria). Waarschijnlijk is de soort al langer als broedvogel aanwezig gezien enkele betrouwbare waarnemingen van derden (b.v. zang van de soort bij de Katharinensee in mei/juni 1990; pers. mededeling door Dhr. Preuth uit Geilenkirchen).

De waarnemingen van de soort komen vooral van de steenberg Hendrik (Brunssum), het voormalig groeengebied en het Mosamseegebied. Omdat uitsluitende waarnemingen schaars zijn en de fusieafstand van 500 m vaak niet wordt overschreden (SOVON criteria) moeten de gevonden territoria vaak als grensoverschrijdende territoria worden gezien. Opvallend is dat de zang ("ratel") voornamelijk vanaf de steenberg wordt gehoord en dat zichtwaarnemingen vrijwel uitsluitend uit de Teverener Heide afkomstig zijn.

De in 1998 gekarteerde territoria lagen in het voormalig groeengebied en steenberg Hendrik/Mosamseegebied. Met de voortschrijdende afgraving van de steenberg is de Nachtzwaluw hier, en dus ook voor het NSG Teverener Heide, sterk bedreigd. In 1999 werd in het NSG Teverener Heide (en steenberg Hendrik) de "ratel" dan ook niet meer gehoord terwijl deze wel, na jaren van afwezigheid, weer werd gehoord (9 en 26 juni) op de Brunsummerheide.

Bruine Kiekendief

In 1995 broedde de soort met succes in de Schinveldse Bossen op een steenworp afstand van de Teverener Heide waar de soort vaak jagend werd

Jaar	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
TH	7	6	4	4	4	5	4	7	6	7	6	6
TH/SB/BH	8	7	5	4	5	5	6	9	8	9	8	10

Tabel 4: Vastgestelde territoria van de Dodaars op de Teverener Heide en het complex Schinveldse Bossen, Brunsummerheide en Teverener Heide en omgeving (TH/SB/BH) in de periode 1988-1999.

aangetroffen. Ook in het NSG Teverener Heide werd in 1992, 1993 en 1996 een territorium vastgesteld, maar kon succesvol broeden, ondanks hoge broedcodes, niet worden bewezen. Het mogelijke broedbiotoop in betreffende jaren bevond zich steeds rond de Mosamsee.

Kramsvogel

Deze soort heeft tijdelijk (1989/1990 en 1993/1994) territoria bezet in het NSG Teverener Heide in oude loofbossen (nabij Katharinenhof en het grensbos rond grenspaal 262). Er werden 1 tot max. ca 5 territoria bezet waarbij de soort in ieder geval in 1989 een zekere broedvogel is geweest.

Kruisbek

In het najaar van 1997 heeft een invasie van deze soort in en om de Teverener Heide plaatsgevonden (uiterste data: 27 juni 1997 en 26 mei 1998). Van de soort kon, ondanks zijn aanwezigheid in de broedtijd in geschikt broedbiotoop, geen territorium worden vastgesteld i.v.m. het ontbreken van territoriale waarnemingen. De waarnemingen betroffen steeds rondzwervende, foeragerende groepen of overvliegende individuen. Vanwege de late aanvang van de kartering is het echter niet ondenkbaar dat broedpogingen hebben plaatsgevonden.

Schaarse broedvogels

Nijlgans

Nadat de Nijlgans in 1994 voor het eerst als zekere broedvogel in de omgeving (Slibverwerking) werd vastgesteld volgde in 1995 het eerste geslaagde broedgeval voor het NSG Teverener Heide op de Katharinensee (4 jongen). Sindsdien is het aantal territoria op de Teverener Heide en erbuiten alleen maar toegenomen.

In 1998 werden 3 territoria geteld (Mariënhofgroeve, Eichenkönig en Rohrkolbensee) waarvan minimaal 2 zekere broedgevallen waarbij respectievelijk 5 en 8 jongen zijn uitgevlogen.

Dodaars

Buiten een vaste broedpopulatie op de Christophersee (jaarlijks 3 tot 5 broedparen) vormen, vaak maar tijdelijk geschikte, groeueplassen het biotoop

Dodaars met jong op de rug, Mariënhofgroeve, Teverenerheide 1999 (foto: F. Jacobs)

voor deze soort in het NSG Teverener Heide. Het is een pioniersoort welke vaak kleinere plasjes meteen na het ontstaan hiervan bezet. In sommige jaren kan uitdroging van plassen en vennen een beperking van geschikt broedhabitat opleveren. De soort komt nooit samen met de Fuut op een zelfde plas tot broeden en neemt in het algemeen met veel kleinere plasjes genoegen dan de Fuut. De aantallen territoria zoals vermeld in de tabel zijn absolute minima. Mogelijk is het werkelijke aantal broedparen in het NSG Teverener Heide, zeker de laatste jaren, nog wat hoger omdat vaak niet gebiedsdekkend is gekarteerd, ten gevolge van (nieuwe) vestiging laat in het broedseizoen en door mogelijke ondertelling op de Christophersee.

Het maximum aantal waargenomen Dodaarzen bedroeg 41 exx. (adulten en juvenielen) op 6 aug. 1999 op vijf locaties op en rond de Teverener Heide (tabel 4).

Kleine Plevier

Dit schitterende steltloperkje is helaas als broedvogel op zijn retour in het NSG Teverener Heide. Dit als gevolg van afnemende grondwerkzaamheden en daardoor broedhabitatverlies. Daardoor zijn de aantallen geslonken van minimaal 10 broedparen (schatting) rond 1980 tot 2 - 6 broedparen in de negentiger jaren. Tijdens de inventarisatie in 1998 werden slechts 2 territoria, een absoluut minimum, gevonden in de Mariënhof- en Mosamseegroeve.

Waterral

De Waterral wordt als broedvogel in het NSG Teverener Heide voornamelijk aangetroffen langs de Krümelbach en een hieraan grenzende uitloper van de Mosamsee. Het geheel vormt een sterk met riet omzoomd moerassig gebied waarin een territorium werd aangetroffen van 1994 tot en met 1996 en in 1999. Het enige zekere broedgeval vond plaats in 1995 toen aan het eind van het seizoen een koppel met een juveniel werd waargenomen. In de Schinveldse Bossen bezet de soort wel eens een territorium (niet jaarlijks) en de soort is een jaarlijkse broedvogel op de Brunsummerheide (b.v. minimaal 3 territoria in het Aardverschuivingsgebied in 1999).

Zwarte Specht

Het complex Teverener Heide, Brunsummerheide en Schinveldse Bossen vormt een bolwerk voor deze soort voor de wijde omgeving. Samen zijn deze drie bosgebieden de laatste jaren goed voor ca. 12 territoria (elk gebied ca. 4 territoria). Rekent men enkele aangrenzende bosgebieden hierin mee (Teverener Heide-noord en het dal van de Rode beek/Rodebach) dan bedraagt de totale populatie ca. 16 paren. Voorwaar geen slecht aantal na de toename van de soort in vooral de negentiger jaren.

Draaihals

Hoewel geen territorium kon worden vastgesteld zijn de waarnemingen van een ex. op 4 mei, 23 september en 18 oktober 1998 op precies dezelfde plaats langs de Mosamsee het vermelden waard.

Ijsvogel

In 1993 (Katharinensee) heeft de soort zeker en in 1990 (Christopherussee) en 1995 mogelijk gebroed in het Teverener Heide plassenengebied. Verder is de soort vanaf 1989 een zeer regelmatige gast in het gebied met als maximum 7 exx. op 6 locaties op en rond de Teverener Heide op 15 oktober 1995.

Boomleeuwerik

De Boomleeuwerik, die reeds vanaf medio februari aanwezig kan zijn in het gebied, is een van de karakteristieke broedvogels van het NSG Teverener Heide. In 1998 werden 19 territoria gekarteerd waarvan de meeste in het voormalig groeengebied. Verder werd de soort aangetroffen rond de heidevennen, op geschikte plaatsen in het plassenengebied, groeves, en zelfs een enkele op cultuurgrond (akker). De broedvogelstand op de Teverener Heide heeft ongeveer een zelfde onregelmatige ontwikkeling doorgemaakt als op de Brunsummerheide

De Kleine Plevier neemt sterk in aantal af door het dichtgroeien van het groeengebied. Mariënhofgroeve, Teverenerheide 1999 (foto: F. Jacobs)

Jaar	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
Mosamsee	-	1	3	4	4	2	1
Rohrkolbensee e.o.	2	1	1	-	2	1	1
Groevenplas Eichenkönig	-	-	-	-	-	1	-
Slibverwerking (NL)	-	-	-	-	-	-	1
Totaal aantal territoria	2	2	4	4	6	4	3

Tabel 5: Vastgestelde territoria van de Blauwborst op de Teverener Heide en omgeving in de periode 1993-1999.

(Hustings, 1996). In 1990 werden slechts 6 territoria op de Teverener Heide vastgesteld (LÖLF, 1991).

Sprinkhaanzanger

Vanaf 1995 tot en met 1999 is de soort een jaarlijkse broedvogel met 1 tot 2 territoria. De soort komt bijna uitsluitend voor in het noordelijk Teverener Heide gebied in natte en droge kruidenvelden, vooral rond de Mosamsee en Mariënhofgroeve. Ook in de Schinveldse Bossen en Gangelter Bruch en omgeving wordt de soort vanaf 1995 regelmatig waargenomen dan de jaren daarvoor.

Blauwborst

De recente herkolonisatie van deze soort is niet onopgemerkt aan de Teverener Heide voorbijgegaan (zie ook: van Seggelen, 1999).

Na een eerste waarneming van een zingend ex. op 14 mei 1989 werd vanaf 1993 de soort als jaarlijkse broedvogel vastgesteld, voornamelijk rond de Mosamsee en de Rohrkolbensee. De soort komt hier vooral voor in moerassige ruigte met enkele berken en struweel (Mosamsee) en kleiputten met open wilgenopslag (Rohrkolbensee). Zekere broedgevallen konden alleen in 1993 en 1999 niet bewezen worden. Een enkele keer lag een territorium van de Mosamsee precies op de grens met Nederland (Slibverwerking). In 1999 werd een territorium, geheel op Nederlands gebied gelegen, vastgesteld in een onkruidveld naast de Slibverwerking (tabel 5).

Tapuit

Begin tachtiger jaren was de Tapuit nog een vrij schaarse broedvogel op de Teverener Heide. Met het stilleggen en opvullen van de groeves en de daaropvolgende successie ging de populatie in snel tempo achteruit tot in 1995 het (voorlopig?) laatste geslaagde broedgeval plaatsvond. Hierna werd de soort alleen nog als regelmatige doortrekker waargenomen. Deze doortrekkers verblijven in het voorjaar vaak gedurende langere tijd in voormalige (nog steeds geschikt lijkende) broedgebieden zodat de soort nog niet geheel moet worden afgeschreven als broedvogel voor de komende jaren. Het, op ca 200 m. van de Teverener Heide gelegen materieeldepot van de NATO op de steenberg Hendrik herbergt mogelijk de laatste broedpopulatie Tapuiten van Zuid Limburg. Van 1996 tot en met 1999 werden hier respectievelijk 3, 3, 5 en 5 koppels geteld waarvan de meeste succesvol broedend.

Roodborsttapuit

Begin negentiger jaren leek dit schitterende vogeltje als broedvogel voorgoed te zullen verdwijnen uit het gebied, totdat in 1996 een opleving plaatsvond die tot op heden aanhoudt (tabel 6; zie ook Hustings & Van Noorden, 1999). De twee grensoverschrijdende kerngebieden zijn het gebied rond de Rode beek/Rodebach ten noorden van de Schinveldse Bossen en de hooilanden rond de Slibver-

Jaar	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
TH	-	-	1	-	-	-	1	-	1	2	5	3
TH/SB/BH	1	1	3	1	-	-	1	1	6	7	11	9

Tabel 6: Vastgestelde territoria van de Roodborsttapuit op de Teverener Heide (TH) en het complex Schinveldse Bossen, Brunssummerheide en Teverener Heide en omgeving (TH/SB/BH) in de periode 1988-1999.

werking en Mosamsee. In 1999 heeft de soort, na vele jaren van afwezigheid, zijn herintrede op de Brunsummerheide gemaakt (1 geslaagd broedgeval).

De in 1998 vastgestelde territoria bevonden zich bij de Mosamsee (2), Eichenkönig (1), Mariënhofgrube (1) en in het voormalig groeengebied (1). De meeste hiervan succesvol broedend.

Eenden algemeen

Van diverse soorten eenden (Wilde Eend, Kuifeend, Tafeleend, Wintertaling, Slobeend, Krakeend, Casarca en Witoogeed) werden de afgelopen jaren territoria vastgesteld. Buiten broedgevallen van Wilde Eend en Kuifeend zijn echter geen zekere broedgevallen van de overige soorten bekend. Het betreft vaak territoria welke nog net aan de (minimale) eisen (lage broedcodes) voor een territorium voldoen. Het betreft in de meeste gevallen dan ook waarschijnlijk lang verblijvende doortrekkers of overzomerende exemplaren.

Een bijzonder geval vormde een koppel Witoogeeden welke van 21 september 1997 tot 22 juli 1998 op de Teverener Heide (voornamelijk op de Katharinensee) verbleef.

Roofvogels algemeen

De meeste roofvogelsoorten (Buizerd, Havik, Sperwer en Torenvalk) zijn jaarlijkse schaarse broedvogels (2 tot 5 broedparen) in het NSG Teverener Heide. Verder zijn Boomvalk en Wespendif de laatste jaren zeer schaarse tot schaarse broedvogels (maximaal 2 broedparen) en is de Bruine Kiekendief een niet jaarlijkse mogelijke broedvogel (1 territorium). In het algemeen kan gesteld worden dat ten opzichte van de tachtiger jaren de roofvogelstand is toegenomen op de Teverener Heide en omgeving. Dit geldt vooral voor de Havik waarvan een waarneming begin jaren tachtig als een bijzonderheid gold.

Niet broedvogels

Behalve voor broedvogels is het gebied ook belangrijk voor soorten die hier overzomerden, overwinteren of het als doortrekgebied gebruiken. Afhankelijk van strengheid van de winter (dichtvriezen van de plassen) kunnen soorten als b.v. Klapekster (1997/

1998 en 1998/1999), Bokje, Witgatje, IJsvogel, Blauwe Kiekendief, Smelleken en Waterpieper hier overwinteren. In voor- en najaar vindt doortrek plaats waarbij vaak bijzondere soorten (dwaalgasten) worden waargenomen. In de trektijd is het gebied van belang als tijdelijk rust- en foerageergebied voor o.a. steltlopers (tot dusver ca 23 soorten vastgesteld), vele eendensoorten, Grauwe Klauwier, Visarend en vele andere soorten. Het noordelijk Teverener Heide gebied blijkt vooral op dwaalgasten een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen. Naast de regelmatige doortrekkers en pleisteraars werden hier de afgelopen jaren (buiten eerder genoemde soorten in de gebiedsbeschrijving), soorten als Kuifduiker, Geoorde fuut, Roodhalsfuut, Buidelmees, Baardmannetje, en in de directe omgeving Zwarte Ibis waargenomen.

In totaal werden vanaf 1982 binnen de grenzen van het NSG en mogelijk uitbreidingsgebied maar liefst 192 soorten waargenomen waarvan vier soorten niet door mijzelf (Kuifduiker, Kleine Zilverreiger, Kluut en Roodpootvalk). Exoten zoals Nijlgans, Casarca, Mandarijneend, Zwarte Zwaan en Canadese Gans zijn eveneens in dit getal meegenomen.

Inrichting en beheer

De aantalsontwikkeling van vele soorten is de afgelopen jaren voor een groot deel afhankelijk geweest van de intensiteit van grondwerkzaamheden en in mindere mate van beheersmaatregelen. Nu deze grondwerkzaamheden anno 1999 zijn teruggebracht tot slechts enkele in bedrijf zijnde groeves buiten het NSG, slaat de successie toe. De spontane plantengroei leidt ertoe dat binnen enkele jaren het grootste deel met bos begroeid zal raken, ook een belangrijk deel van de vochtige en natte gebieden. Daarmee verdwijnt het habitat van veel bijzondere broedvogelsoorten, waar het gebied zijn rijkdom aan te danken heeft. De enige manier om deze soorten voor het gebied te behouden zou zijn om door middel beheersmaatregelen de successie een halt toe te roepen en daarmee het open karakter van afgewerkte groeves en moerassige gebieden te behouden.

Vanaf 1997 zijn de beheersmaatregelen geïntensiveerd en wordt het gebied door een schaapskudde (met enkele geiten) begraaasd. Verder wordt door kapwerkzaamheden, aanplant van hagen met heesters/struiken en afzetting van door recreatie be-

dreigde gebiedjes getracht de natuurwaarden te verhogen. De vraag is echter of deze kunstmatige ingrepen ervoor kunnen zorgen dat het gebied zijn broedvogels behoudt.

De Teverener Heide is door de grote diversiteit aan biotooptypen een interessant en voor de regio belangrijk vogelgebied waar nog een aantal schaarse en zeldzame soorten broedt.

Met in totaal 88 soorten als (mogelijke) broedvogels in 1998 en 106 soorten in de periode 1982 tot en met 1999 doet de ornithologische betekenis van de Teverener Heide zeker niet onder voor die van de aangrenzende Brunsummerheide en Schinveldse Bossen. Vooral voor soorten van open (droge en natte) habitats is het gebied voor de regio van groot belang. Van belang is verder het veilig stellen en het in het NSG opnemen van het buiten het NSG gelegen noordelijk Teverener Heide gebied (45 ha), waardoor b.v. het dichtstorten in 1999 van de voor vele soorten zo belangrijke Mariënhof-groeve mogelijk voorkomen had kunnen worden. De toekomst zal uitwijzen wat de effecten zijn van o.a. de sedert kort geïntensiveerde beheersmaatregelen zoals o.a. de begrazing door schapen en geiten.

Dankwoord

F. Schepers wil ik bedanken voor het doorlezen en verbeteren van dit artikel.

Literatuur

- Quaedackers W. & NABU Heinsberg (1998): Die Vögel der Teverener Heide. - Unveröff. Kartierung im Auftrag der LÖBF / AfAO NW.
- Ellenbroek F. & B. van Noorden, 1996. Provinciale broedvogelkartering van de Oostelijke Mijnstreek in 1996: een overzicht. *Limburgse Vogels* 7: 47-55.
- LöLF (1991): Biotopmanagementplan für das Naturschutzgebiet "Teverener Heide", Kreis Heinsberg.
- Hustings F., 1996. Broedvogels van de Brunsummerheide 1975-1996. SOVON rapport 1996-11, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding BMP), SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON / CBS, 1996. Handleiding BMP. Gesellschaft Rheinischer Ornithologen & Westfälischen Ornithologen Gesellschaft. Rote Liste NRW 1996. Charadrius 33. Jahrgang 1997 (2).
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985.: *Vogels in Limburg*. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht. Reeks 35; afl. 5-15.
- Hustings & Van Noorden, 1999, De Roodborsttapuit laat zich niet uit het veld slaan, *Limburgse Vogels*: 10 (1999): 2.
- Seggelen, C. van, 1999. De Blauwborst in 1998, evenveel op meer plaatsen. *Limburgse Vogels*: 10 (1999): 2.

Wil Quaedackers, Eindstraat 16c, 6451 AD Schinveld

Resultaten eerste actualisering provinciale broedvogelkartering in 1998

Mark Koopmans & Jean-Paul Ongenaë

In 1997 is de eerste ronde van de vlakdekende provinciale broedvogelkartering afgerond. In 1998 is begonnen met de tweede ronde om het bestand te actualiseren. Het tempo van deze actualisering ligt lager dan tijdens de eerste ronde. Afhankelijk van de beschikbare middelen zal het een periode van 16 tot 20 jaar in beslag nemen voordat de provincie voor de tweede maal geheel is onderzocht.

Voor het eerst kan een vergelijking gemaakt

worden van gegevens verzameld in twee verschillende onderzoeksperiodes. Het betreft een gebied in Midden-Limburg ten noorden van Roermond en aan weerszijden van de Maas.

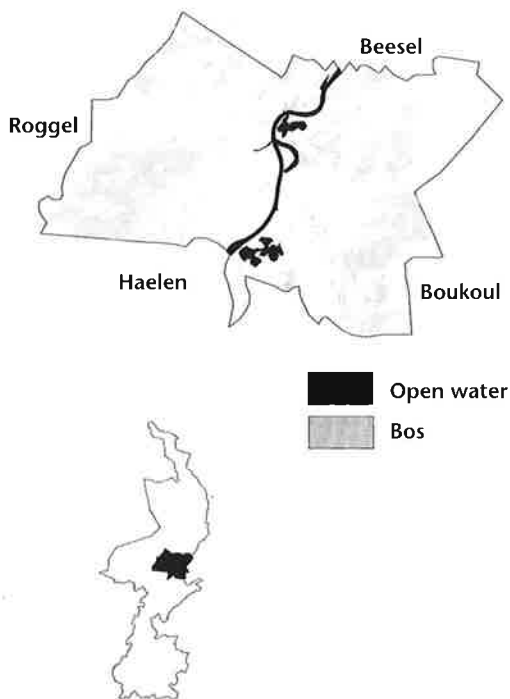
Tevens was 1998 het jaar dat het monitoringsonderzoek van de provincie Limburg van start ging. Dit betekende dat minder mensen voor de vlakdekende inventarisatie konden worden ingezet, het onderzoeksgebied van 1998 was dan ook het kleinste tot

nu toe (8563 ha). Ook de komende jaren zullen voorlopig niet meer dan twee krachten hun vizier richten op het vlakdekkende gedeelte van het vogelonderzoek van de Provincie Limburg.

In dit artikel worden de resultaten van 1998 weergegeven. We maken een vergelijking met de inventarisatie van 1992 en lichten er een aantal gebieden eruit.

Onderzoeksgebied

In figuur 1 wordt een overzicht gegeven van het studiegebied. Het gebied ligt in Midden-Limburg net boven Roermond. De zuidgrens is de spoorlijn Weert-Roermond en loopt vervolgens schuin af richting Duitse grens. De rijksgrens vormt de oostgrens. De lijn Roggel-Reuver (via Kesseleik) tot de Duitse grens vormt de noordgrens. De westgrens loopt van Roggel via Heythuysen naar de eerdergenoemde spoorlijn.

Figuur 1. Overzicht van het studiegebied in Midden-Limburg, dat zowel in 1992 als in 1998 in het kader van de provinciale broedvogelkartering is onderzocht.

Oostelijke deel

Er bestaat een vrij groot verschil in de landschappelijke opbouw van de deelgebieden aan beide zijden van de Maas. De overgang van agrarisch gebied naar natuurterrein is hier gemiddeld minder abrupt dan aan de westkant van de Maas. Ook zijn er meer kleine landschapselementen aanwezig zoals houtwallen, boomgroepen en knotwilgen. Ten oosten van Beesel liggen de meest open gebieden van de oostelijke Maasoever. Het bestaat uit een jong ontginningslandschap waarin grasland overheerst. Hoewel er intensieve landbouw wordt bedreven zijn er nog tamelijk veel onbedorven slootkanten en bermen aanwezig. Langs de denkbeeldige lijn Reuver-Boukoul ligt een rijk geschakeerd halfopen cultuurland met wat kleinere (landgoedachtige) bossen. De overgang van dit hoger gelegen deel naar het Maasdal is op veel plaatsen geleidelijk en daardoor zeer gevarieerd. Ten oosten van Swalmen ligt een aaneengesloten ca. 700 ha groot bosgebied bestaande uit overwegend eenvormig middeloud grove dennenbos. Binnen dit complex ligt echter een aantal oude loofbossen zoals de omgeving van landgoed Hillenraedt en het Swalmdal. In de directe omgeving van de Swalm komen veel verschillende bostypen voor zoals oud eiken/beukenbos en vochtig elzen/populieren bos. Het betreft echter een vrij smalle zone, hierbuiten domineert het naaldhout al snel. De Swalm heeft van de Duitse grens tot aan de monding in de Maas zijn natuurlijke loop behouden. Dicht bij de monding ligt het moerasgebied Swalm Wieler.

Maasdal

Het gezicht van het Maasdal wordt voornamelijk bepaald door de vele grindgaten. De meeste grindgaten zijn diep met een slecht ontwikkelde oevervegetatie. Uitzondering hierop vormen de plassen bij Bouxweerd, Klein Hansum en de Sneppen. De diepte van deze plassen varieert tussen de 0,5 en 1 meter. Rond de plas bij Bouxweerd bevindt zich veel wilgenopslag met hier en daar een rietvegetatie. Ten zuidoosten van Kesseleik liggen de Weerdbeemden, een kleiputtencomplex dat met behulp van Koninkpaarden wordt begraaasd.

Westelijke deel

De bossen ten westen van de Maas bestaan voor het

overgrote deel uit naaldhout, voornamelijk Groveden. Aaneengesloten loofbos komt alleen voor in het Leudal. Ook in het Leudal is de situatie zo dat buiten de directe omgeving van de beek naaldhout de boventoon voert. Het meest belangwekkende boscomplex ligt bij landgoed de Bedelaer bezuiden Heythuysen. Rondom een ven vinden we hier een rijk geschakeerd gemengd bos met zowel oude opstanden van beuk en eik maar ook doorgeschoten berkenbos en open stukken met veel ondergroei. Het gebied tussen het afwateringskanaal van Beringe naar de Maas en de Napoleonsbaan is feitelijk het enige stuk ten westen van de Maas met veel kleine landschapselementen en doorgeschoten hakhoutbosjes. In de rest van dit deelgebied overheerst intensieve landbouw. Tussen Roggel en Neer vindt vooral intensieve akkerbouw plaats met name asperge- en graszodenteelt. Ten noorden van Ophoven domineert de veeveelt, met nog relatief kruidrijke graslanden.

Methode

De inventarisatie is door twee karteerders uitgevoerd met behulp van een door de Provincie Limburg ontwikkelde variant op de uitgebreide territoriumkartering (Schols & Schepers, 1991). Het werkgebied is hiertoe opgedeeld in 34 telgebieden in grootte variërend tussen de 150 en 450 ha. Tussen 18 maart en 8 juli is elk gebied drie maal bezocht in de (vroeg) ochtend. In de periode april/mei is een aantal nachtbezoeken gebracht aan geschikte biotopen van Waterral en Nachtzwaluw. Hierbij werd gebruik gemaakt van een cassette recorder voor het afspeelen van de territoriumroep. Waarnemingen van andere nachtvogels, zoals uilen zijn wel genoteerd maar deze soorten zijn niet systematisch onderzocht. Van 32 algemene soorten werd alleen de hoogste broedcode per kilometerhok bepaald.

We beseffen terdege dat het vergelijken van de twee onderzoeksjaren niet klakkeloos kan gebeuren. Er zijn ten slotte slechts drie dagbezoeken gebracht. Voor een goede vergelijking zouden dat er minstens zes moeten zijn. Een "verzachtende" factor is echter de relatief grote oppervlakte van het gebied, waardoor weersinvloeden, verschillen in bezoekdata en individuele verschillen gedeeltelijke worden opgeheven. Indien de geconstateerde verschillen in aantallen tussen de twee onder-

zoeksjaren groot zijn (boven de 30-40%) is de kans groot dat deze verschillen reëel zijn. Indien er bij verschillende vertegenwoordigers van een bepaald ecotoop verschillen in dezelfde richting optreden is dat ook een indicatie dat deze verschillen een goede afspiegeling zijn van de werkelijke situatie in het veld. De hierbij gemaakte reservering dient bij het lezen van de vergelijkingen tussen de twee onderzoeksjaren steeds in het achterhoofd te worden gehouden.

Tijdsbesteding

De totale tijdsbesteding bedroeg 680 uur, overeenkomend met een onderzoeksintensiteit van 4,83 min./ha. In 1992 lag de bezoekenintensiteit een fractie hoger; 4,97 min./ha. Dit is vergelijkbaar met de tijdsbesteding in andere werkgebieden in de provincie. Alleen in Mergelland-West was de bezoekenintensiteit duidelijk hoger (6,92 min./ha).

Weer

Het voorjaar 1998 was nogal wisselvallig. Mei, de voor de kartering belangrijkste maand, kende evenwel lange periodes van goed weer. Ondanks de neerslag in de andere maanden was het weer geen hinderlijke spelbreker. De temperaturen kunnen als normaal worden beschouwd. Al met al kan worden gesteld dat het weer de onderzoeksresultaten niet negatief heeft beïnvloed.

Resultaten

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het aantal vastgestelde territoria in 1992 en in 1998. In het onderzoeksgebied zijn 13 Rode Lijstsoorten vastgesteld. Deze zijn in deze tabel van een sterretje voorzien.

In 1998 werden in totaal 114 soorten broedvogels vastgesteld. Van 82 soorten is het voorkomen gekwantificeerd. In beide jaren werden alle 32 kwalitatief onderzochte soorten vastgesteld. Het aantal territoria tussen lijkt met ongeveer 15% te zijn toegenomen van 4671 in 1992 naar 5242 in 1998. Opvallend was dat deze toename voornamelijk in de telgebieden aan de oostkant van de Maas werd geconstateerd.

Per habitatype worden de resultaten behandeld. Een uitzondering hierop zijn de roofvogels, die als groep worden besproken.

Bossen

Als we de resultaten van de bosvogels bekijken is de toename van soorten van goed ontwikkeld loofbos zoals Boomklever, Glanskop en Appelvink het meest in het oog springend. Evenals op veel andere plaatsen in Nederland geeft de Appelvink een spectaculaire toename te zien, in zes jaar tijd verdrievoudigde de stand (tabel 1). Ongeveer driekwart van het totaal aantal Appelvinken werd gevonden in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied. De bossen op de Oostelijke Maasoever zijn het meest structureel rijk, tevens is hier de grootste oppervlakte loofbos aanwezig.

Boomklever en Appelvink bereiken hun hoogste dichtheden in de landgoedbossen bij kasteel Hillenraedt en de omgeving van Beesel. In het westelijk deel van het studiegebied waren redelijke dichtheden van beide soorten alleen te vinden bij landgoed de Bedelaer. Zowel Appelvink als Boomklever bereiken hier een dichtheid van bijna 35 paar per 100 ha. In 1997 werd rond het Swalmdal een afname van de Boomklever geconstateerd (van Asseldonk, 1997) De Glanskop ontbrak opvallend genoeg helemaal ten westen van de Maas. Zelfs de fraaiste oude eikenpercelen in het Leudal en bij de Bedelaer

De op de Rode Lijst geplaatste Groene Specht nam tussen 1992 en 1998 licht in aantal toe (foto: K. Lemmens).

bleven van Glanskoppen verstoken, terwijl net over de Maas bij Roermond gebroed wordt in minder ideaal habitat zoals wilgenbos. De dichtheid van de Glanskop in de bossen op de oostelijke Maasoever bedroeg 7 paar per 100 ha.

Landgoed de Bedelaer neemt binnen de bossen in het westelijk studiegebied een speciale plaats in. De combinatie van oud bos met veel vermolmd hout maakt het aantrekkelijk voor vele soorten holenbroeders. Hier komt nog bij dat er veel nestkasten hangen. Bonte Vliegenvanger en Gekraagde Roodstaart behalen hier hun hoogste presentie (ca. 35 paar/100 ha.), van beide soorten werden zowel broedgevallen in nestkasten als in natuurlijke holtes vastgesteld. De dichtheid van de Gekraagde Roodstaart lag in de overige bossen tussen de 2,5 tot 4 paar per 100 ha.

De Kleine Bonte Specht is in het hele werkgebied minder toegenomen dan verwacht, met name de aantallen in het Leudal waren lager dan verwacht. In de periode 1992 tot 1998 is de Kleine Bonte Specht in Nederland zeer sterk toegenomen (van *Dijk et al.*, 1999).

De Zwarte Specht bleef stabiel terwijl de Groene licht in aantal toenam. Opvallend was de afname van de Groene Specht in het oostelijke deel (van 20 naar 9 territoria) terwijl de soort in het westelijk deel een positieve trend vertoont (van 5 naar 21 territoria) Interessant is dat de Goudvink waarover uit bepaalde delen van (Zuid) Nederland verhalen van achteruitgang te horen zijn (bijv. Zuid-Limburg, Schepers 1999) in Midden-Limburg goed stand weet te houden.

Met de Nachtegaal gaat het al jaren niet best in Limburg en de rest van Pleistoceen Nederland (Bakhuizen & Hustings, 1999). In de grote bosgebieden van het onderzoeksgebied ontbreekt de Nachtegaal nagenoeg, maar in houtwallen en kleine bosjes in cultuurland weet hij zich echter redelijk te handhaven. Met 21 en 24 paar in respectievelijk 1992 en 1998 lijkt de stand stabiel te zijn gebleven.

In het Leudal en in de omgeving van Swalmen zijn de laatste jaren flinke dunningen van bospercelen uitgevoerd. Dit heeft duidelijk zijn weerslag op de broedvogelbevolking, zo is de stand van de Boompieper ruim verdubbeld (figuur 2). De toename van de Boompieper ligt voornamelijk in het westelijk deel van het onderzoeksgebied. Behalve lokale omstandigheden spelen waarschijnlijk ook gunstige omstandigheden in het Afrikaanse overwinteringsgebied bezuiden de Sahara een rol.

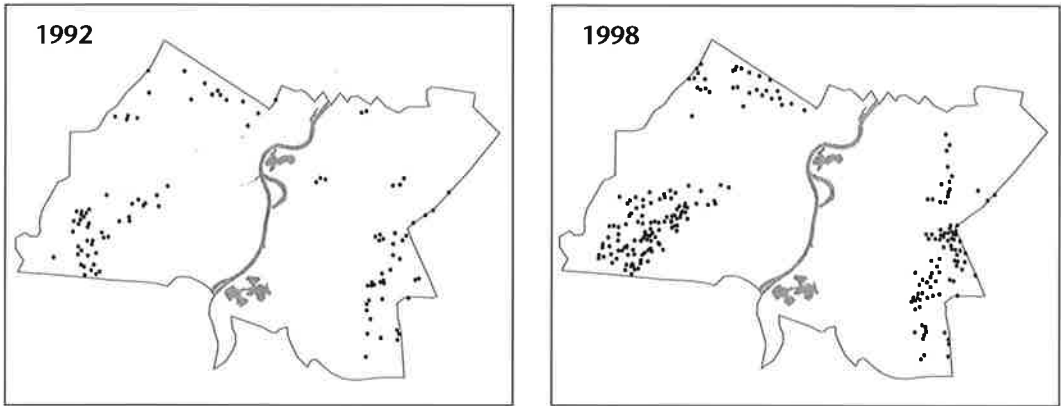
De Vuurgoudhaan nam in het studiegebied met 27% toe. Wellicht dat ook hier het ouder van het bos een positieve invloed heeft gehad op de stand van deze soort.

De forse landelijke toename van de Bonte Vliegenvanger in Nederland gedurende de jaren '70 is niet

aan Noord- en Midden-Limburg voorbij gegaan. Toch blijven de aantallen, evenals in Noord-Brabant, duidelijk achter bij noordelijk Nederland. De verspreiding is hoofdzakelijk beperkt tot tuinen en vooral grote campings met een overdaad aan nestkasten, daarbuiten blijft de Bonte Vliegenvanger

Soort	1992	1998	Soort	1992	1998
Appelvink	24	76	Kruisbek	0	8
Bergeend	20	28	Kuifeend	3	11
Bonte Vliegenvanger	35	23	Kuifmees	205	186
Boomklever	125	146	Kwartel	7	17
Boomkruiper	391	388	Mandarijneend	2	4
Boomleeuwerik	23	34	Matkop	165	155
Boompieper	104	231	Meerkoet	76	121
Boomvalk	4	7	Nachtegaal	21	24
Bosrietzanger	104	284	Nijlgans	2	12
Bosuil	6	9	Oeverzwaluw *)	13	102
Braamsluiper	23	9	Paapje *)	1	1
Buidelmees	0	2	Patrijs *)	98	29
Buizerd	31	50	Porseleinhoen	1	2
Dodaars *)	3	3	Putter	3	8
Europese Kanarie	2	2	Ransuil	12	4
Fluiter	114	17	Rietgors	51	86
Fuut	17	36	Roodborsttapuit *)	21	90
Geelgors *)	159	252	Scholekster	16	15
Gekraagde Roodstaart	72	87	Sijs	3	6
Gele kwikstaart	152	211	Slobeend	5	4
Glanskop	43	51	Smient	0	1
Goudvink	33	40	Sperwer	16	23
Grasmus	201	378	Spotvogel	110	113
Graspieper	134	167	Sprinkhaanzanger	0	1
Grauwe gans	2	20	Steenuil *)	16	12
Grauwe gors *)	4	6	Tafeleend	1	4
Grauwe Vliegenvanger	194	171	Torenvalk	20	31
Groene Specht *)	25	32	Tureluur *)	2	1
Grote Bonte Specht	201	165	Veldleeuwerik	462	315
Grote Gele Kwikstaart	3	4	Visdief *)	0	1
Grote Lijster	85	74	Vuurgoudhaan	37	47
Havik	14	14	Waterhoen	50	20
Holenduif	160	262	Wespendief	5	1
Ijsvogel *)	6	8	Wielewaal	42	8
Kleine Bonte Specht	33	42	Wintertaling	7	2
Kleine Karekiet	36	65	Wulp	5	5
Kleine Plevier	8	15	Zomertaling *)	1	10
Knobbelzwaan	11	20	Zomertortel	126	83
Koekoek	37	31	Zwarte Mees	250	179
Krakeend	1	6	Zwarte Roodstaart	137	107
Kramsvogel	4	4	Zwarte Specht	21	21

Tabel 1. Vergelijking van de aantallen territoria vastgesteld tijdens de provinciale broedvogelkartering in 1992 en in 1998 in Midden-Limburg. De met een * gemerkte soorten staan op de nationale Rode Lijst.

Figuur 2. Verspreiding van de Boompieper in 1992 en in 1998 in het studiegebied.

betrekkelijk schaars. Buiten landgoed de Bedelaer zijn in het onderzoeksgebied geen concentraties van betekenis aangetroffen. Ten opzichte van 1992 is de Bonte Vliegenvanger met 35% afgenomen. In grote delen van Nederland is de laatste jaren juist een lichte toename geconstateerd (van Dijk *et al.*, 1999). De Grote Bonte Specht lijkt (licht) in aantal achteruit gegaan te zijn, hetgeen opmerkelijk genoemd mag worden. De wijze waarop de veldwaarnemingen van deze soort in 1992 zijn geïnterpreteerd spelen waarschijnlijk een rol. Ten gevolge van een gewijzigd inzicht hierin zijn de aantallen van deze soort in 1992 overschat.

De afname van de Wielewaal in Midden-Limburg volgt de landelijke negatieve trend (o.a. Osieck & Hustings, 1994). De stand kelderde van 42 naar 8 paar. Het is onbekend waaraan deze dramatische daling is toe te schrijven.

De afname van de Zomertortel heeft mogelijk te maken met een verdere intensivering van de landbouw. In 1998 waren alleen de loofbosjes, voornamelijk bestaande uit els en wilg, in de buurt van de Maas nog goed bezet. Hier was de Zomertortel ook verrassend talrijk op boerenerven. De gunstige voedselsituatie in de omliggende akkers was hier waarschijnlijk de oorzaak van. Eind juni werd boven Buggenum op één akker dagenlang gefoeraard door maximaal 40 Zomertortels. In de directe omgeving werd ook druk gebalst. De afname van de Zomertortel was veel sterker in het oostelijke deel. Hier werd een afname van ongeveer 50% waargenomen tegen een daling van 10% in het westelijke deel van het onderzoeksgebied.

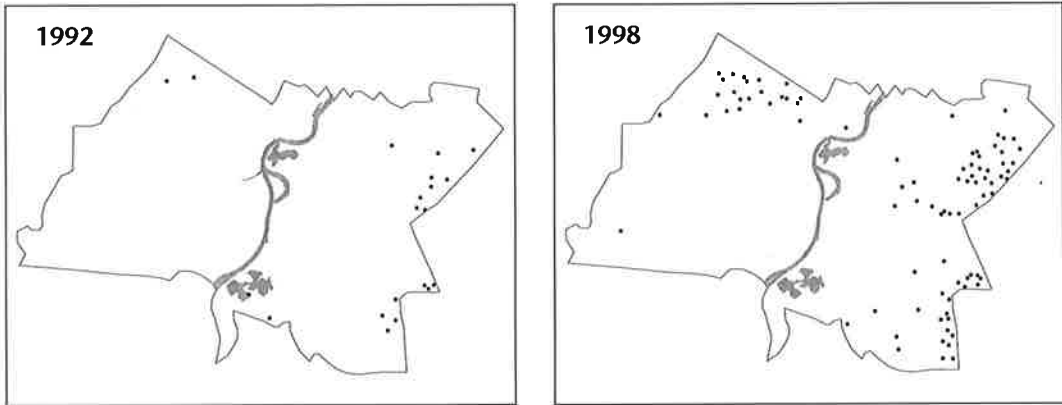
In ons werkgebied lijkt er ten opzichte van 1992

sprake te zijn van een duidelijke afname van de Zwarte Mees (-28%). Ook landelijk is de stand van de Zwarte Mees de laatste 15 jaar gestaag terug uit gegaan (van Dijk *et al.*, 1999). In Duits onderzoek zijn aanwijzingen gevonden dat de achteruitgang van de Zwarte Mees te maken heeft met verzuring en verdroging van de naaldbossen. Verdroging en verzuring verminderen de zaadproductie van de naaldbomen. De Zwarte Mees is meer dan elke andere mezensoort 's winters grotendeels afhankelijk van dennenzaden. Het maag-darmstelsel past zich hier gedurende winter geheel aan aan (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1993). De afname van de Zwarte mees was sterker in het oostelijke deel. Hier werd een afname van 40% vastgesteld tegen -17% in het westelijke deel van het onderzoeksgebied. Ook Matkop en Kuifmees zijn licht afgenomen.

Het jaar 1998 is de boeken in gegaan als een slecht Fluiter-jaar (SOVON, 1998). De situatie in Midden-Limburg kwam hiermee overeen. De inventarisatie van 1998 leverde 17 territoria op, tegen 114 in 1992! In de periode 1993 tot 1997 werden rond het Swalmdal geen tot enkele territoria vastgesteld (van Asseldonk, 1997). Voor de sterke fluctuaties die binnen deze soort optreden is nog geen afdoende verklaring gevonden.

Moeras en open water

In het onderzoeksgebied liggen alle moerasgebieden en open wateren van betekenis in het Maasdal. Het betreft de al eerder genoemde gebieden Swalm Wieler en Bouxweerd. Daarnaast komen we tussen Roermond en Reuver de nodige grindgaten tegen.

Figuur 3. Verspreiding van de Roodborsttapuit in 1992 en in 1998 in het studiegebied.

Hiervan zijn de Sneppen, de Stille, de Asseltse Plassen, Klein Hanssum en de Rijkelse Beemden vermeldenswaardig.

Binnen het Maasdal neemt het moerasgebied Swalm Wieler een aparte plaats in. Door een ongestoorde loop meandert de beek en is op enkele plaatsen is een plasdras situatie met liesgras-vegetatie ontstaan.

De plassen bij Asselt, Bouxweerd en Klein-Hansum vormen de kerngebieden voor watervogels gebonden aan open water. De aantalstoename binnen deze groep komt voornamelijk op naam van de Meerkoet (+ 45 territoria) en Fuut (+ 19 territoria) te staan. Over de periode 1983-1995 werd voor de Fuut in de provincie Limburg een toename van 120% vastgesteld (Schepers, 1999). Ongeveer 85 % van aantal territoria bevond zich in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied.

De Grauwe Gans is eveneens sterk in aantal gestegen. In het onderzoeksgebied is de soort van 2 paar in 1992 tot 20 paar in 1998 toegenomen. Dit is een nog forsere toename dan Schepers (1999) voor heel Limburg signaleert. In de periode 1984-1998 komt hij tot een toename van 370%. De Bouxweerd is een belangrijke pleisterplaats voor deze soort. In de loop van het seizoen werden hier vele paren met jongen waargenomen. Na het broedseizoen kunnen de aantallen hier oplopen tot meer dan 500 exemplaren. Voor de Bergeend is een lichte toename vastgesteld. Het aantal van 28 territoria is ongeveer een derde van het geschatte totaal in Limburg (Schepers, 1999). In 1997 werd een kerngebied voor deze soort geïnventariseerd (van Asseldonk, 1997). Rond Swalm Wieler werden toen 10 territoria vastgesteld. In 1998 waren dit er slechts 4 territoria. De landelijke

trend van deze soort is redelijk stabiel (van Dijk *et al.*, 1999). Mogelijk is dit verschil een gevolg van andere inventarisatiemethoden.

Opvallend is de forse opleving van de Zomertaling van één paar in 1992 naar tien paar in 1998. In de literatuur wordt over de periode 1984 tot 1997 een negatieve trend weergegeven (van Dijk *et al.*, 1999). De meeste territoria werden binnen een straal van één kilometer rond Bouxweerd vastgesteld. Op Bouxweerd werden in 1998 regelmatig meer dan 5 mannetjes waargenomen. In 1999 zijn dergelijke aantallen niet meer vastgesteld. Behalve bij Bouxweerd werden territoria vastgesteld bij Klein Hansum, de grindgaten bij Asselt en de Sneppen. Een soort van oevers en ruigten als de Bosrietzanger nam aan de oostkant van 80 territoria in 1992 toe tot 209 territoria in 1998. Aan de westkant van de Maas is de toename minder spectaculair. De hoogste dichtheden van de Bosrietzanger werden in Swalm Wieler vastgesteld. De soort nam in het telgebied toe van 28 territoria in 1992 naar 58 in 1998. Een andere kenmerkende soort van dit biotoop, de Rietgors vertoonde ook een positieve trend. De soort kende een stijging van ongeveer 70%.

De toename van de Bosrietzanger en tevens de Rietgors wordt voornamelijk veroorzaakt door de vervuiging van de oevers. In het Swalm Wieler werden tijdens een nachtbezoek twee roepende Porseleinhoentjes waargenomen. Rond Bouxweerd werden twee territoria van de Buidelmee vastgesteld. Eveneens vermeldenswaardig is het territorium van de Visdief in 1998. Gedurende het broedseizoen werd bij de plas van Asselt een paartje waargenomen. Tijdens het laatste bezoek op 3 juli

vielen de vogels een Torenvalk aan. Dit zou een indicatie voor de aanwezigheid van een broedsel kunnen zijn.

Het Waterhoen is met meer dan 50% afgenomen. Deze negatieve trend werd elders in Limburg ook al waargenomen (Schepers, 1999). Een duidelijke oorzaak voor de afname is niet gegeven.

Het aantal Wintertalingen nam af van 7 naar 2 territoria. De daling komt overeen met de landelijke trend (van Dijk *et al.*, 1999).

De enige Blauwborst die bij Bouxweerd in 1992 werd vastgesteld is niet teruggevonden.

Cultuurland

Vroeger een kenmerkende soort van opgaand bos, maar in Midden-Limburg inmiddels vooral een liefhebber van intensieve veehouderijen, is de Holenduif. Deze soort nam toe van 160 territoria in 1992 tot 262 territoria in 1998. De Holenduif behoort tot de talrijkste soorten van open cultuurland in Midden-Limburg. Een eind aan deze toename lijkt nog niet in zicht. De toename in het noordelijker gelegen onderzoeksgebied dat in 1999 is onderzocht is minstens zo spectaculair.

Terug van (bijna) weg geweest is de Roodborsttapuit. In de jonge heideontginningen bij Reuver en Boukoul is de Roodborsttapuit inmiddels weer een vertrouwde verschijning. De stand is in zes jaar tijd ruim verviervoudigd (figuur 3). Ook uit andere delen van Zuid-Nederland, onder meer Oost-Brabant, komen berichten van een sterke toename (Hustings & van Noorden, 1999). Het gebied ten oosten

van de Maas vormt het kerngebied. Hier werd driekwart van de territoria vastgesteld. De meeste territoria zijn gevonden in bermen en slootkanten in (iets) minder intensief gebruikt cultuurland. Voor zover daar nog sprake van is in Limburg.

Andere soorten van open land die het voor de wind lijkt te gaan zijn de Gele Kwikstaart en de Geelgors. De Gele kwikstaart leek in de jaren '80 meer en meer terrein te verliezen op de hogere zandgronden, hier stond een toename in grootschalige akkerbouwgebieden op de klei tegenover (SOVON, 1987). De situatie in Midden-Limburg wijkt hier niet veel van af. In het Maasdal is de Gele kwikstaart duidelijk toegenomen. Vooral de omgeving van Buggenum en de hooilanden bij Asselt zijn in trek, hier kunnen de dichtheden oplopen tot boven de 25 paar per 100 hectare. De afname op de hogere gronden lijkt ook tot staan te zijn gekomen, al is de verspreiding hier nu tamelijk verbrokken. Weet de Gele Kwikstaart zich steeds beter aan te passen aan de moderne landbouw of is de voedselsituatie concreet verbeterd?

De ontwikkeling van de stand van de Graspieper in het werkgebied van 1998 loopt niet synchroon met de Nederlandse trend die een afname te zien geeft (van Dijk *et al.*, 1999). Met name bij Asselt is de soort toegenomen, tussen de grindgaten zijn voor de Graspieper aantrekkelijke graslanden ontstaan. Hier wordt weinig gemaaid en de begrazing is extensief of ontbreekt.

Een voormalig zorgenkindje als de Geelgors heeft in de jaren '90 in veel regio's duidelijk terreinwinst geboekt (o.a. van Dijk *et al.*, 1999). De

De forse opleving van de Zomertaling kwam voor een groot deel op rekening van de Bouxweerd (foto: P. Palmen).

toename in Midden-Limburg (+58%) is duidelijk forsere dan in veel andere delen van het land, en ongeveer vergelijkbaar met de Drentse situatie (van den Brink *et al.*, 1996). Wellicht omdat Limburg en Drenthe van oudsher als dé bolwerken van Nederland gelden, kon de soort hier sneller dan elders uit het dal klimmen. Naar schatting herbergde Limburg in 1998 ruim een kwart van de Nederlandse populatie (van Noorden & Schols, 1999). We zien dat de toename binnen het studiegebied niet zo zeer gepaard is gegaan met een uitbreiding van het areaal. De Geelgors is vooral qua dichtheid toegenomen in de gebieden waar de soort ook al in 1992 voorkwam (figuur 4).

Ook de Grasmus en de Bosrietzanger volgen de landelijke opgaande trend (van Dijk *et al.*, 1999). De Grasmus bereikte in 1998 bijna een verdubbeling van het aantal territoria. Deze soorten profiteren van verdroging en/of verruiging van bijvoorbeeld beekdalgebieden.

Kwartels lijken daarentegen hun draai weer wat gevonden te hebben, evenals in bijvoorbeeld Drenthe (van den Brink *et al.*, 1996) is de kenmerkende roep weer vaker te horen dan zo'n 20 jaar geleden. Met name in de akkers in het Maasdal tussen Neer en Buggenum is de Kwartel redelijk vertegenwoordigd. De inventarisatie leverde, zonder geluidsnabootsing, 17 roepende mannetjes op. De weidevogels bereiken in Midden-Limburg geen hoge dichtheden. De populaties van Wulp en Scholtekster bleven op hetzelfde lage niveau als in 1992. Eén van de meest bijzondere Limburgse soorten van open land is de Grauwe gors. In hooilanden bij

Bouxweerd en net buiten Roermond werden zes zangposten geregistreerd. In 1992 waren dat er vier. De Veldleeuwerik heeft steeds meer moeite zich te handhaven. De afname in Midden-Limburg (-31%) is niet zo dramatisch als bijvoorbeeld in Oost-Brabant (Poelmans & van Diermen, 1997) maar toch al wel verontrustend. Zo is in een aantal telgebieden tussen Neer en Roermond de stand praktisch gehalveerd (figuur 5).

De Patrijs doet het onverminderd slecht in Midden-Limburg, de stand liep met 70% terug. In Noord-Brabant was de Patrijs midden jaren 90 weer wat opgekrabbeld, maar ook hier heeft de laatste jaren de achteruitgang weer flink doorgezet (mond. meded. A. Braam).

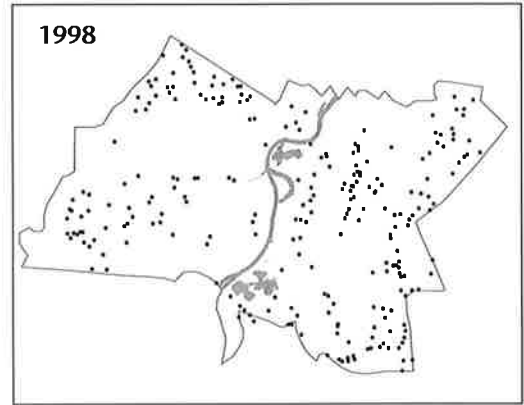
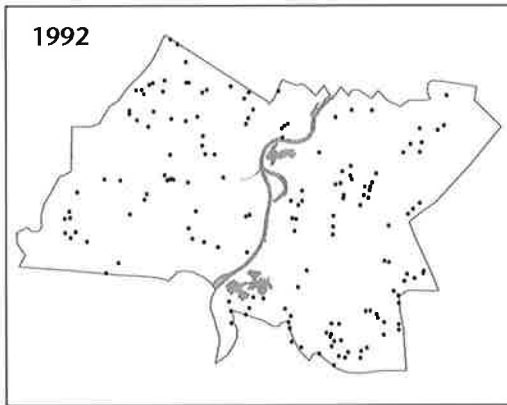
Roofvogels

Het onderzoeksgebied herbergt een redelijk gevarieerde roofvogelpopulatie. De Buizerd neemt hier net als elders in Nederland toe (+61% t.o.v. 1992). Behalve de dichtheid werd ook de verspreiding ruimer. Zelfs in solitaire bomen op de Maasoever worden tegenwoordig succesvolle broedgevallen vastgesteld. Het Leudalgebied kent van oudsher geen bijzonder dichte bezetting, vooral het deel ten oosten van de weg Haelen-Roggel is spaarzaam bedeed. Er zijn jaarlijks relatief veel paren met weinig jongen, de voedselsituatie is kennelijk niet optimaal (mond. meded. J. Erkens). In de parkachtige gebieden tussen Swalmen en Reuver floreert de stand.

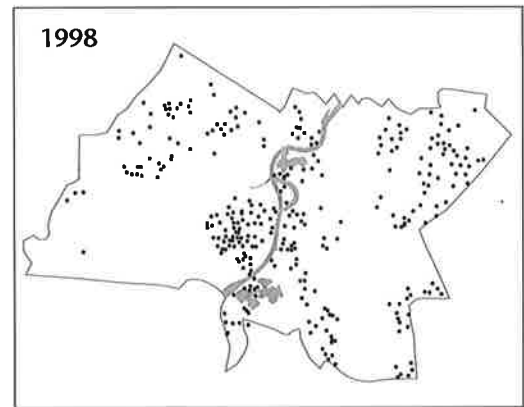
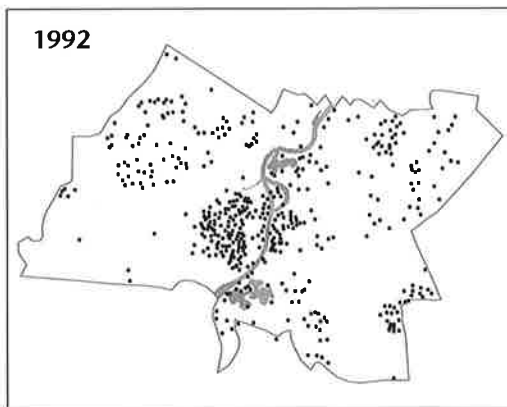
De Havik neemt al enige jaren niet meer toe in

De Veldleeuwerik moest in Midden-Limburg tussen 1992 en 1998 een achteruitgang van 31% incasseren (foto: K. Lemmens).

Figuur 4. Verspreiding van de Geelgors in 1992 en in 1998 in het studiegebied.

Figuur 5. Verspreiding van de Veldleeuwerik in 1992 en in 1998 in het studiegebied.

(Midden) Limburg, iets wat in meer gebieden in Oost-Nederland het geval is. Op de Veluwe en ondermeer Twente en delen van Drenthe gaat de soort duidelijk achteruit (Bijlsma 1999).

Sperwer en Torenvalk zijn toegenomen. De toename van de Torenvalk (+ 55%) is deels te verklaren door het grote aantal nestkasten dat de laatste jaren is geplaatst. Er is geen boomkwekerij of boomgaard zonder torenvalkenkast, terwijl de oppervlakte van deze teelten in het onderzoeksgebied vrij groot is. Toch komen ook uit andere delen van Midden-Limburg positieve berichten over de ontwikkeling van de torenvalkpopulatie (Beckers & van der Laak, 1999).

Er werden meer Boomvalken vastgesteld dan in 1992 (4 respectievelijk 7). Het landelijke beeld dat grote bosgebieden verlaten worden en halfoopen

cultuurland meer in trek raakt gaat ook op voor Midden-Limburg. De meeste paartjes nestelden in en om de Maasvallei in populierenlanen en hoogspanningsmasten.

Conclusie

Na het spectaculaire inventarisatieseizoen van 1997 in het Mergelland, heerste de overtuiging dat het "alleen maar minder kon worden". Deze verwachting moet achteraf toch worden bijgesteld. Het onderzoeksgebied van 1998 is erg gevarieerd met natuurgebieden van naam zoals het Leudal, het Swalmdal, de parkachtige landschappen bij Beesel en Boukoul en natuurlijk de Maas.

Van de 82 kwantitatieve soorten zijn er 53 soorten

toegenomen, 22 soorten afgenomen en 7 stabiel gebleven. Met name een aantal soorten van akkers en ruige bermen is sterk toegenomen. Het lijkt er op dat de omstandigheden in de akkers enigszins zijn verbeterd. Desondanks nemen echter soorten als Patrijs en Veldleeuwerik nog steeds sterk af.

Binnen de groep van de holenbroeders neemt de Matkop licht af, hetgeen wellicht te maken heeft met een veranderende bosstructuur ten gevolge van de natuurlijke successie.

Tenslotte valt de toename van de soorten van ruigten en struweel op. Bij meerdere soorten van deze groep is een verdubbeling van aantal territoria vastgesteld. Deze toename vond voornamelijk plaats in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied. Met name de verruiging van de oevers van Maasoever heeft geleid tot deze toename.

Dankwoord

Ruud van Dongen en Harold Steendam namen beide een telgebied over toen de werkdruk hoog was. Ruud dook eveneens voor ons in de vakliteratuur. Jo Erkens was behulpzaam met de verstrekking van locaties van roofvogelhorsten. Wil Beeren zorgde altijd voor de nodige humor en gezelligheid, met name bij het stugge uitwerken en clusteren van de gegevens. Jan Boeren maakte voor ons het kaartwerk. Tot besluit mag ook mevrouw Houben niet onvermeld blijven, in haar huis hebben alle provincie karteerders een schitterend seizoen beleefd.

Literatuur

- Asseldonk E. van, 1997. Broedvogels in het Swalmdal. *Limburgse Vogels* 8:114-122
- Bakhuizen J. & Hustings F., 1999. Misère in het bronsgroene eikenhout. *Limburgse Vogels* 10: 82-89.
- Beckers P. & van der Laak R., 1999. Aantalsontwikkeling en broedsucces van roofvogels in Limburg in 1989-1998. *Limburgse Vogels* 10:73-82.
- Brink H. van den, A.J. van Dijk, B. van Os & P. Venema, 1996. Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Bijlsma R.G. 1999, Trends en broedsucces van roofvogels in Nederland in 1998. *Takkeling* 7:6-52.
- Dijk A.J. van, A. Boele, F. Hustings, R. Meijer & D. Zoetebier, 1999. Broedvogel Monitoring Project Jaarverslag 1996-97, SOVON-monitoringrapport 1999/03. Beck-Ubbergen.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1993. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band13. Akad. Verlagsges. Frankfurt /M.
- Hustings F. & van Noorden B., 1999. De Roodborsttapuit laat zich niet uit het veld slaan. *Limburgse Vogels* 10: 62-68.
- Noorden B. van & R. Schols, 1999. Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. *Limburgse Vogels* 10: 34-45.
- Osieck E. & Hustings F. 1994. Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland.
- Poelmans W. & van Diermen J. 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, 's Hertogenbosch.
- Schepers F. 1999, Trends van Limburgse broedvogels: de balans opgemaakt. *Limburgse Vogels* 10: 46-58.
- Schols R. & Schepers F. 1991. De broedvogels van het Noordelijk Peelgebied. Avifauna-kartering Limburg, deelgebied I. Provincie Limburg, Maastricht.
- SOVON 1987, Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.

*Mark Koopmans en Jean-Paul Ongenaë,
Provincie Limburg, afdeling Groen,
Postbus 5700, 6202 MA Maastricht*

De Grote Lijster nam tussen 1992 en 1998 met ruim 10 paar af (foto: K. Lemmens)

Oeverzwaluwen langs de Grensmaas in 1999

Wim Ganzevles

In zijn artikel in Limburgse Vogels (1999, no. 1) sprak F. Schepers de verwachting uit, dat 1999 ten opzichte van het voorafgaande jaar een sterke toename van het aantal broedparen van de Oeverzwaluw langs de Grensmaas te zien zou geven. Twee factoren leken namelijk in de inventarisatiejaren 1993 tot en met 1998 de populatieontwikkeling langs de Grensmaas te beïnvloeden: de hoeveelheid regenval in de overwinteringsgebieden van de Oeverzwaluw (de westelijke Sahel) en het optreden van hoogwaters (>1.400 m³/s) langs de Maas. Op grond van veel regenval in de Sahel in de afgelopen winter en twee perioden van hoogwater langs de Grensmaas (in november 1998 en maart 1999), zou de populatie in 1999 moeten toenemen in vergelijking met het voorafgaande jaar.

De telling in 1999

De inventarisatie werd uitgevoerd door W. Ganzevles en H. Bekkers. Het Maasgedeelte tussen Ohé en Berg aan de Maas werd vanaf de Belgische kant op 12 juni 1999 per auto bezocht, waarbij elk potentieel geschikt oevergedeelte op Oeverzwaluwen werd afgezocht. Het traject tussen Borgharen en Berg werd op 18 juni 1999 per kano geïnventariseerd. De Grensmaas tussen Borgharen en Ohé leverde 12 kolonies op met in totaal 390 broedparen. De grootste kolonie, met 122 broedparen, bevond zich bij Meers. Tussen Berg en Ohé werd slechts één paar aangetroffen.

Ten opzichte van het toch al magere jaar 1998 (566 broedparen) bedroeg de achteruitgang ruim 30%. Regenval in de Sahel en hoogwater langs de Grensmaas alleen lijken onvoldoende voorwaarden voor een goed broedseizoen. Welke andere factor(en) zouden er nog een rol kunnen spelen?

Wat allereerst opvalt zijn de over grote stukken betonnen en besteede oevers, vooral aan Belgische kant, die elk broeden onmogelijk maken. Maar de potentieel geschikte en vrij afkalvende oevers waren uitbundig groen. Geschikte wanden uit eerdere jaren waren aan het verkrumelen of zo ver dichtgegroeid dat slechts smalle kale oeverranden resteerden. Met andere woorden: de afgelopen winter heeft geen afkalving van oevers plaatsgevonden.

Een hoge waterafvoer alleen kan dat blijkbaar niet bewerkstelligen. Wat nodig lijkt is een van water doorweekte oever (wat mogelijk het best bereikt kan worden door zware regenval in het Maasdal zelf) in combinatie met een langdurige hoge waterstand met hoge afvoersnelheden, wier uitschurende werking de niet stevige, nog schaars begroeide aarde onder de bestaande kolonies meeneemt en/of de doorweekte grond uiteen doet vallen. Oude kolonies worden zo van onderbegroeiing ontdaan en worden weer als 'nieuw' en op andere plaatsen ontstaan verse steile oeverwanden. Conclusie is dat de door Schepers (1999) aangegeven afvoergrens van 1.400 m³/s waarschijnlijk te laag is: de stroomsnelheden zijn dat nog niet hoog genoeg en de oevers zijn dan nog onvoldoende doorweekt om echt af te kalven.

Overigens lijkt mij de conclusie van Frans Schepers juist, dat in de toekomstige situatie van een sterk verbrede Grensmaas natuurlijke nestgelegenheid sterk zal afnemen. De combinatie van bovengenoemde factoren zal zich dan nog minder vaak voordoen.

Literatuur

Schepers, F. 1999. Oeverzwaluwen langs de Grensmaas: tussen droogte in de Sahel en hoogwaters in een on-natuurlijke rivier. *Limburgse Vogels* 10 (1): 2-16.

Wim Ganzevles, Sint Jozefstraat 90 6245 LP Eijsden

Bijzondere waarnemingen

Kleine Vliegenvanger nabij Epen in het voorjaar van 1999

Sinds 1994 ben ik in het bezit van een jachthond, genaamd Raddes (naar de voor velen bekende boszanger), waarmee ik genoodzaakt ben minimaal anderhalf uur per dag te wandelen. Omdat ik in het Heuvelland woon, heb ik hier een aantal vaste wandelroutes. Tijdens deze wandelingen was ik nooit zo gelukkig in het waarnemen in het zeldzame soorten voor onze provincie. Hier en daar een Rode Wouw of een Kwartel waren tot voor kort de hoogtepunten. Op 8 juni 1999 was het geluk met mij. Nabij het gehucht Diependael, bij Epen, werd rond 09.30 uur, mijn aandacht getrokken door een vreemde zang die vanuit de bosrand van het Onderste Bos herhaaldelijk zeer goed en luid hoorbaar was. De zang leek op een aflopende Tjiftjaf. Omdat ik vanwege het geringe geluk op deze wandelroutes deze keer maar eens geen kijker had meegenomen kon ik bij enig speurwerk in de bosrand alleen maar een kleine bruine vogel waarnemen, waaraan ik geen details kon zien. De combinatie van wat ik zag en van wat ik hoorde, deed mij vermoeden dat het om een Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva* ging. Echter zekerheid hieromtrent kreeg ik pas bij het afluisteren van een bandopname na thuiskomst. Voor dat ik naar de plek terugging om de vogel beter waar te nemen, heb ik de waarneming eerst op de Limburgse "telefoon-cirkel" gezet. Bij terugkomst, dit maal gewapend met verrekijker, bleek het waarnemen van de vogel een zeer eenvoudige opgave. Hij liet zich vaak open en bloot al zingend zien vanaf takken op verschillende hoogten en soms ook zeer dicht bij de grond. Hierbij vielen de oogring en de witte staart zijvlakken goed op, ook liet de vogel veelvuldig de ietwat op een Winterkoning lijkende ratel horen. Door het ontbreken van de rode borst en keel moest het hier om een eerstejaars mannetje gaan. De rode keel wordt meestal vanaf het tweede levensjaar verkregen. Onvolwassen mannetjes hebben in hun eerste levensjaar een witcrème keel met soms een alleen onder goede lichtomstandigheden waar te nemen rode waas over de keel en bovenborst.

Gelukkig bleef de vogel tot en met 13 juni 1999 aanwezig en werd hij na enige inspanning door Karel Lemmens goed gefotografeerd. Hij werd voornamelijk in de ochtenduren gehoord en was in de avond veel minder actief.

De Kleine Vliegenvanger is bij ons vooral bekend van najaarswaarnemingen en dan voornamelijk langs de kust. Voorjaarswaarnemingen zijn veel zeldzamer en zijn zeker een niet jaarlijks terugkerend fenomeen. Bij de najaarswaarnemingen is dit zeker wel het geval met meerdere exemplaren per jaar. In zowel voor- en najaar gaat het in de meeste gevallen om onvolwassen vogels. De mogelijkheid bestaat dat de soort enkele malen in Nederland heeft gebroed, maar dit is nooit met zekerheid vastgesteld geworden. In alle gevallen gaat het hier om de (onder) soort *parva*. De oostelijke (onder) soort *albicilla*, ook wel Red-Throated Flycatcher genaamd, is nog niet met zekerheid in de West-Palearctic vastgesteld al schijnt er nu een geval uit Zweden te circuleren bij de landelijke zeldzaamhedencommissie uit het najaar van 1998. Gezien het feit dat de twee ondersoorten geografisch van elkaar gescheiden zijn en ook in het veld van elkaar te onderscheiden zijn doet het aantal stemmen stijgen om deze ondersoorten als twee aparte soorten te beschouwen.

De Kleine Vliegenvanger is een soort waarbij de westkant van zijn verspreidingsgebied zich nog net in Westelijk Duitsland bevindt, maar grotere dicht-

Kleine Vliegenvanger te Epen, juni 1999
(foto: K. Lemmens)

Datum	Waarneming	Plaats
08 - 08 - 1968	1 exemplaar	Bunderbos, Sniijdersberg
16 - 08 - 1978	1 exemplaar	Heerlen, Douvenrade
14 - 09 - 1993	1 adult mannetje	Mariahoop, Echterbos
16 - 05 - 1995	1 vrouwtje of onvolwassen	Echt, Julianakanaal
28 - 05 - 1998	1 mannetje, zingend gehoord	Kerkrade, Diependal
08 tot en met 13 - 06 - 1999	1 onvolwassen mannetje	Epen, Diependal

heden zijn pas vanaf voormalig Oost Duitsland en Polen te vinden. Hij houdt van oude loofbossen met een redelijke ondergroei. Het Onderste Bos is daarom een redelijk geschikte plek voor deze soort.

Voor Limburg betreft dit het zesde geval van deze soort, maar de eerste meerdaagse waarnemingen en het is de eerste keer dat de vogel door meer dan een persoon gezien kon worden. In het onderstaand overzicht worden de waarnemingen uiteengezet.

Mijn dank gaat uit naar Ran Schols voor het aanleveren van de overige waarnemingen.

Literatuur

Berg van den A.B. & Bosman A.W., 1999. Zeldzame vogels van Nederland, Avifauna van Nederland 1, G.M.B. Uitgeverij, K.N.N.V. Uitgeverij, Haarlem, Utrecht.

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen

Poelruiter bij Meers, voorjaar 1999

Op 30 april 1999, koninginndag, waren Math Dolmans en ondergetekende vogels aan het kijken langs de Maas bij Meers. Die morgen werden reeds een 100-tal Dwergmeeuwen en een Zwartkopmeeuw gezien. Bij het naderen van een slikrandje aan de noordzijde van het grindgat, vlogen twee steltlopers op welke op een afstand van ca. 50 meter passeerden. De eerste vogel was een Bosruiter, de andere was ook een ruiter waarbij het eigenlijk meteen duidelijk was dat we hier te maken hadden met een Poelruiter *Tringa stagnatilis*. Vergeleken met de Bosruiter had de vogel de volgende kenmerken: formaat was iets groter dan de Bosruiter maar klei-

ner dan een Groenpoetruiter, dunne iets langere snavel, tamelijk lange poten, een witte stuit en rugwig. Verder maakte de vogel een korte 'kju'-roep welke totaal niet leek op de roep van de algemenere ruiters. De vogels verdwenen uit het zicht en werden ook niet meer terug gevonden langs de Maasoevers.

De volgende dag was de vogel weer terplekke, ook deze keer bleef de vogel niet lang aanwezig. De Poelruiter vloog nu samen met een Kemphaan hoog weg in noordelijke richting. De vogel kon nu goed bekeken worden in de vlucht, qua postuur deed de vogel herinneren aan een kleine kort potige Steltkluut. Op 2 mei werd de vogel het laatst waargenomen, wederom op dezelfde locatie waar hij samen met Groenpoetruiters foerageerde. Deze keer kon een grotere groep gealarmeerde vogelaars de vogel

*Poelruiter te Meers (Stein), 30 april 1999
(foto: K. Lemmens).*

waarnemen. De vogel maakte zich uit de voeten voor de grotere Groenpootruiters. Na circa een uur foerageren vlogen een aantal Groenpootruiters samen met de Poelruiter op en verdwenen in noordelijke richting.

Deze waarneming betrof pas de tweede voor Limburg, de eerste vogel werd gezien van 3 tot 8 mei 1990 in de Echterweert te Stevensweert (Helmer & Schols, 1990).

Literatuur

Helmer, W. & R. Schols, 1990. Poelruiter, nieuwe soort voor Limburg. *Limburgse Vogels* 1:27.

*Karel Lemmens, Salviabeemd 33a,
6229 XA Maastricht*

Poelsnip te Broekhuizen

Zoals gewoonlijk vogelde ik op 24 oktober 1996 wederom in het natuurontwikkelingsgebied gelegen aan de Marsstraat langs de Maas in Broekhuizen, Noord-Limburg.

Hier trof ik de voorgaande dagen diverse snippen aan, zoals Watersnippen en Bokjes. Dus in de hoop voor de laatste liep ik op deze dag hier weer rond te struinen en wat schetst mijn verbazing toen een dikke plumpe snip met een zachte "krok" roep het luchtruim koos, na minder dan een halve meter benaderd te zijn. Helaas vloog de vogel naar de andere zijde van de Maas nabij Arcen, mij ondertussen achterlatend met het idee dat er net een Poelsnip *Gallinago media* voor mijn voeten uit vloog. De volgende dag liet de snip zich enkele malen zeer fraai en van nabij zien en kon de determinatie als een onvolwassen Poelsnip beklonken worden.

Beschrijving

Dikke plumpe snip (formaat als Houtsnip), korte snavel, buitenste staartpenen wit, grote brede vleugels zonder witte vleugelachterraand, grijze ondervleugel, met over de bovenvleugel in vlucht een witte verticale lijn zichtbaar. Verder had de vogel een rustig rechtlijnige vlucht, ondertussen een zacht geluid producerend lijkend op "krok". Er zijn in Limburg inclusief het bovenstaande geval drie ge-

vallen geaccepteerd door de CDNA, te weten 24 augustus 1977 te Hoensbroek en 25 april 1998 te Nederweert (Vossen, 1998). Verder is vermeldenswaardig dat in het najaar van 1996 vier Poelsnippen werden waargenomen in Nederland (van den Berg & Bosman, 1999).

Literatuur

Van den Berg, A.B. & Bosman, C. 1999. Zeldzame vogels van Nederland, Haarlem,
Vossen H, 1998. Poelsnip te Nederweert. *Limburgse Vogels* 9 (2): 70.

Justin Jansen, Schuitezand 208, 9931 AM Delfzijl

Witstuitbarmsijs nieuw voor Limburg

Begin januari 1996 was het duidelijk geworden: via berichten van de vogellijn en eigen waarnemingen bleek dat er in Noordwest-Europa een invasie aan de gang was van Barmsijsen. Zoals vaak in deze invasies van Kleine Barmsijs en Grote Barmsijs gaat dit samen met waarnemingen van Witstuitbarmsijs *Carduelis hornemanni*. Vanaf de jaarwisseling kon ik regelmatig in de omgeving van Broekhuizenvorst en Ooyen waarnemingen verrichten van groepjes Barmsijsen. Deze werden vaak aan een onderzoek onderworpen vanwege de Witstuitbarmsijs die ik tussen de vogels hoopte te vinden.

Op vrijdag 19 januari zag ik (tijdens een telefoongesprek) een groepje van een 40-tal Barmsijsen foerageren in enkele Ruwe Berken en snel werd het telefoongesprek dan ook afgehandeld om dit groepje beter te bekijken. Het bleek hier te gaan om een gemengd groepje van ca. 10 Grote Barmsijsen en 30+ Kleine Barmsijsen. Na korte tijd kreeg ik een vogel in beeld die mij herinnerde aan een Witstuitbarmsijs. Snel werden pen en papier opgehaald en werd de vogel nauwkeurig bekeken. Echter na een twintigtal minuten vloog de groep Barmsijsen weg. Latere zoekactie's leverde wel Barmsijsen op maar geen Witstuitbarmsijs meer.

Beschrijving

Omdat de Barmsijsen-groep als zeer complex beschouwd kan worden qua determinatie, wordt hieronder de complete beschrijving gegeven zoals deze

in het veld is opgemaakt. Later staan nog enkele kenmerken genoteerd die niet aan de vogel van Ooyen werd waargenomen.

Grootte & bouw: gelijkend op de lichtste Grote Barmsijs, echter nog lichter overkomend. Verschillend met de eveneens aanwezige Grote Barmsijsen door de grote witte ongestreepte stuit en onderstaartdekveren, de weinig gestreepte flank en de ongetekende oorstreek. Het formaat was overeenkomstig met Kleine Barmsijs.

Kop: het gedeelte rond de snavel tot het oog was zwart getekend. De wenkbrauwstreep was wit en de kruin zacht rood. Op het achterhoofd had de vogel een grijze tekening met fijne streepjes. De oorstreek had geen contrast met de nek en was nauwelijks getekend. De zijhals was fijn gestreept. *Bovendelen:* de rug was bezet met enkele zwarte lengtestrepen die contrasteerden met de overigens witte rug (dit geheel vormde een zogenaamde "tramrails"). De stuit was zuiverwit en zeer groot. Er kon geen spoor van zwarte of bruine veren gevonden worden.

Onderdelen: op de keel zat een roze zweem zichtbaar geconcentreerd op een klein gedeelte van het lichaam. Vanaf de borst tot onderstaartdekveren zuiverwit met op de flanken een onderbroken lichtbruine lengtestreep. Eveneens op de onderstaartdekveren geen spoor van wit of zwart te vinden.

Vleugeltekening: de vleugels waren vrij licht getekend met meerdere grote witte vleugelpartijen, zoals de brede witte vleugelstreep op de dekveren, de toppen van de handpennen en de tertails waren eveneens wit. De mantelkleur was bruinachtig.

Belangrijke kenmerken die niet werden waargenomen (c.q. waar niet op gelet werd) zijn het geluid wat omschreven staat als hoger en langzamer dan Grote Barmsijs (Harris *et al.*, 1996; Clement *et al.*, 1993). En tevens heb ik de wat kleinere snavel dan Grote Barmsijs niet opgemerkt.

Determinatie

De vogel werd gedetermineerd als Witstuitbarmsijs op grond van de volgende kenmerken. De grote witte ongestreepte stuit; indien hier enkele bruine of zwarte veren zijn zichtbaar waren geweest zou de determinatie meer richting Grote Barmsijs gaan. Hetzelfde geldt voor de zuiverwitte onderstaartdekveren van de beschreven vogel. De ongetekende

oorstreek, bij de Kleine en Grote Barmsijs is altijd enige tekening zichtbaar op de oorstreek, bij de beschreven vogels was dit wit met een vage afgrenzing van de oorstreek. Tenslotte de "tramrails" op de rug, dit kenmerk is bijna diagnostisch te noemen voor de determinatie van Witstuitbarmsijs ten opzichte van andere Barmsijsen.

De vogel van Ooyen was een adult mannetje. De determinatie als mannetje kwam als volgt tot stand: de roze zweem op de borst, weinig flanktekening en de witte rug en onderdelen. Een eerste winter vogel zou donkerder op de rug zijn geweest, alsmede meer gestreept op de flanken, de roze zweem missen en niet zo wit overkomen. Hetzelfde geldt ook voor adulte vrouwtjes. Vrouwtjes zijn van eerste winterkleed vogel te onderscheiden op staartpunten (Lewington *et al.*, 1991).

Voorkomen in Nederland

Voor een nauwkeurig beeld over het voorkomen in Nederland kan men als beste het boek 'Zeldzame Vogels van Nederland' (van den berg & Bosman, 1999) raadplegen.

Vermeldenswaardig is dat in de winter 1995/1996 in totaal 27 vogels werden gezien en dit jaar zodoende te boek komt te staan als de grootste invasie ooit. De waarneming van Ooyen is door het CDNA geaccepteerd en daarmee de eerste voor Limburg.

Literatuur

- Van den Berg, A.B. & Bosman, C. 1999. Zeldzame vogels in Nederland. Haarlem.
- Clement, P. Harris A., & Davis, J. 1993. Finches en Sparrows. Croom-Helm.
- Harris A, Tucker L, Vinicombe K. 1989. Vogelbepaling. Thieme.
- Lewington, I. Alstrom, P. & Colston, P. 1991. A field guide to the rare birds of Britain and Europe. Domino Books.

Justin Jansen, Schuizezand 208, 9931 AM Delfzijl.

Waterrietzanger bij Meers; tweede voor Limburg

Op donderdag 7 oktober 1999 was het goed raak op vogelgebied. Math Dolmans bezocht met een kompaan voor de zoveelste keer het grindgat van Meers. Helemaal op de punt van het lange smalle schier-

eiland verscheen tot zijn eigen grote verbazing plotsklaps een Waterrietzanger *Acrocephalus paludicola* in beeld. Hoewel zeer verrast was er geen enkele aanleiding voor twijfel over de determinatie. Daarvoor zat het beest te pontificaal in het kijkerbeeld. Ik had zijn verbaasde reactie graag willen horen maar zat op dat moment met Arjan Ovaa en Jo van der Coelen aan de andere kant van de provincie naar een andere rariteit te kijken van een geheel andere kwaliteit: een Roze Pelikaan op het Driessensven!

Via de moderne tam-tam van *email* en GSM kwam de spectaculaire ontdekking ons gelukkig nog net op tijd ter ore. De Waterrietzanger was zo sympathiek om de rest van de dag op zijn stek te blijven zodat we nog in staat werden gesteld deze *skulker* te bewonderen.

De vogel kon vele malen op korte afstand bekeken worden zowel in zit als in vlucht. Alle belangrijke kenmerken van deze juveniele vogel waren te zien zoals de typische isabelkleurige totaalindruk en de kontrasterende zwarte veercentra van rug, kruin, vleugeldekkveren en tertials, de twee lichte tramrails op de rug, ongestreepte borst en flanken, de lichte kruinstreep, wenkbrauw en teugel, gestreepte stuit, licht roze poten en spitse staartpennen. Meestal zat de vogel zeer laag en half verscholen in de dichte (pionier)vegetatie van onder andere Bijvoet, Stelkennoot, Aardpeer en wilg en was dan erg lastig te ontdekken. Fotograferen leek onbegonnen werk maar met een overdosis geluk lukte het toch een paar dia's te maken.

De Waterrietzanger van Meers betekent pas de tweede waarneming voor Limburg. Voor de eerste moeten we bijna 40 jaar terug in de tijd, naar 6 augustus 1961: 1 exemplaar op de Hamert (L. van de Hombergh, P. Spreuwenberg en H. de Bruijn). Daarnaast zijn er nog twee gevallen bekend van net over de Limburgse grens namelijk één exemplaar op 5 september 1964 aan 'het Elfde' in het Brabantse deel van de Groote Peel (door Ganzevles *et al.* 1985) als Limburgs geval aangemerkt) en een exemplaar langs een plasje bij het Belgische Neerharen tegenover Itteren op 14 augustus 1993 waargenomen door J. en T. Meex (Vogelarchief Limburg).

In een artikel over de trek van de Waterrietzanger in West-Europa spreekt de By (1990) over drie gevallen voor Limburg tot en met 1987. Mogelijk is

Waterrietzanger, Maasoever bij Meers, 7 oktober 1999
(foto: R. Schols)

hierbij ten onrechte de bovengenoemde vogel uit de Groote Peel aan Limburg toebedeeld en is een onbetrouwbare en slecht gedateerde waarneming uit augustus of september 1957 of 1958 aan de Venkoulen bij Venlo meegenomen (Hens, 1965). Zeer bijzonder is overigens ook de late datum. Verreweg de meeste Waterrietzangers worden tussen eind juli en half september gezien en dan met name in de eerste drie weken van augustus. (van den Berg & Bosman, 1999; de By, 1990). Na 1977 is er maar één andere oktoberwaarneming bekend uit Nederland (van den Berg, 1999)! Het vinden van een Waterrietzanger in Limburg én bovendien op 7 oktober is dan ook van uitzonderlijke klasse.

Literatuur

- Berg, A.B. van & C.A.W. Bosman. 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. Haarlem/ Utrecht.
By de., R.A. 1990. Migration of Aquatic Warbler in western Europe. Dutch Birding 12: 165-181.
Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels en W. Vergoossen, 1985. Vogel in Limburg. Publicatie van het natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XXXV, aflevering 5-15.

Ran Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht

Recent verschenen

Jaarverslag 1998

VWG De Haeselaar Echt. Rapport 97-04, Natuurhistorisch Genootschap. Te bestellen via publicatiebureau NHG, Groenstraat 106, 6074 EZ Melick

Het betreft het elfde jaarverslag van de Vogelwerkgroep de Haeselaar uit Echt, welke ditmaal gesierd wordt met een mooie pentekening van een Kwartelkoning. Een soort die in 1998 voor het eerst als broedvogel in het werkgebied is aangetroffen. Aan de soort is natuurlijk een artikel gewijd. Het concept van het jaarverslag is onveranderd gebleven. Aan de hand van vele artikelen van verschillende auteurs wordt een opsomming gegeven van de vogelactiviteiten die er in 1998 hebben plaatsgevonden, zowel binnen als buiten het eigen werkgebied. Dit zijn er erg veel. De nog steeds groeiende club vogelaars, in 1998 33 leden, is in staat om aan bijna alle landelijke

projecten van SOVON deel te nemen. Daarnaast staan ze borg voor het op eigen initiatief inventariseren van tal van leuke terreinen in een groot werkgebied. Dat dit een schat aan informatie oplevert mag duidelijk zijn. Ik zou personen tekort doen door slechts enkele artikelen of wetenswaardigheden nader toe te lichten, de informatie is dermate overvloedig dat een selectie nauwelijks mogelijk is. Misschien iets te overdadig? Dat de rek er nog niet uit is blijkt uit het feit dat ook in 1998 weer nieuwe projecten zijn opgestart. Naast uitbreiding van broedvogelonderzoek, wil de vogelwerkgroep middels instructie-excursies nieuwkomers de kneepjes van het 'vogelaarsvak' bijbrengen. Mijns inziens een prima initiatief. Het zal waarschijnlijk bijdragen tot een nog grotere bekendheid van de vogels in het werkgebied van Vogelwerkgroep de Haeselaar in Echt.

Ernest van Asseldonk

Oproepen en mededelingen

Kleurringmeldingen gevraagd !

In de nieuwe Avifauna van Limburg willen wij ook de gegevens van (afgelezen) gekleurmerkte vogels opnemen. Het is immers erg leuk te vermelden waar bepaalde soorten vandaan komen en waar ze eventueel eerder zijn afgelezen. Helaas blijken gegevens over gekleurringde vogels nauwelijks bij het Vogeltekstation aanwezig te zijn maar vooral bij de 'kleurringers' in binnen en buitenland zelf. Het is voor ons ondoenlijk om deze ringers allemaal te benaderen voor een uitdraai van de Limburgse gevallen, nog afgezien van de vraag of zij hiertoe op korte termijn in staat of bereid zouden zijn.

Daarom doen wij een dringend verzoek op u om alle gegevens van door u afgelezen gekleurmerkte vogels zo spoedig mogelijk door te geven aan onder-

staand adres. Mocht u over aflezingen beschikken die nog niet zijn ingediend bij de betreffende projectrings, dan kunt u die eveneens inzenden. Wij zullen alsnog proberen te achterhalen waar ze vandaan komen.

Kleurringen zijn vooral veel gebruikt bij Aalscholver, ganzen, zwanen en meeuwen maar ook bij een paar andere soorten zoals Slechtvalk en enkele steltlopers. Wellicht een aardige tip. Op internet is een interessante homepage te raadplegen over de verschillende kleurringprogramma's in Europa (<http://www.ping.be/cr-birding/cr-birding.htm>).

Ran Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht, 046-4859590.

E-mail: schols.burmanje@worldonline.nl

Boekaankondiging

Vogels van de Grootte Peel

Op 26 november jl. is een bijzonder boek verschenen met de titel: *Vogels van de Grootte Peel*. De ondertitel 'Een eeuw avifauna in een veranderend hoogveenlandschap' geeft aan dat niet alleen aandacht wordt besteed aan de vogels, maar ook aan de omgeving waarin ze leven. Het boek is uitgegeven door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en is geschreven door Carlo van Seggelen.

Het hoogveengebied de Grootte Peel staat bekend als een van de beste vogelgebieden van Nederland. In het reservaat zijn ruim 260 vogelsoorten waargenomen waaronder circa 100 soorten die er jaarlijks broeden. Dit prettig leesbaar boek geeft een volledig overzicht van de vogelbevolking van de Grootte Peel in de afgelopen eeuw. Daarbij wordt veel aandacht besteed aan de veranderingen in de loop van de twintigste eeuw als gevolg van onder andere verveening, ontginning, bebossing en vernatting.

In de eerste hoofdstukken wordt uitgebreid ingegaan op het gebruik en beheer van de Grootte Peel sinds 1850. Daarna worden de ontwikkelingen van de vogelbevolking beschreven, uitgesplitst naar broedvogels en niet-broedvogels. Hier worden verbanden getoond tussen veranderingen in de vogelbevolking en de veranderingen in het landschap van de Grootte Peel.

Het grootste deel van het boek wordt besteed aan uitvoerige beschrijvingen van alle in de Grootte Peel waargenomen vogelsoorten. Van elke soort wordt informatie gegeven over de verspreiding binnen de Grootte Peel, de aantallen en trends en het seizoensverloop gedurende het jaar. In deze soortbesprekingen wordt zo niet alleen het voorkomen gedurende deze eeuw, maar ook in de loop van het hele jaar behandeld.

Het boek biedt een keur aan informatie voor vogelaars en bezoekers van de Grootte Peel. Daarnaast is het een waardevol document voor natuurbeheerders en overheden die belast zijn met het beheer en behoud van heide- en hoogveengebieden in Nederland.

Het lijvige boek (528 pagina's) is niet alleen informatief. Het is ook schitterend uitgevoerd, met vele tientallen foto's in zwart-wit en kleur. Daaronder

zijn ook een aantal unieke historische vogel- en landschapsfoto's. De tekst is verder toegelicht met vele verhelderende kaarten, grafieken en tekeningen.

De prijs van deze bijzondere uitgave is f 60, (excl. f 10,50 porto). Voor leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (NHG) bedraagt de prijs f 50,- (excl. f 10,50 porto).

Het boek is vanaf 1 december 1999 leverbaar en kan worden besteld door f 70,50 (f 60,50 voor leden NHG) over te maken op postgiro 42 98 51 t.n.v. Publikatiebureau Natuurhistorisch Genootschap, Groenstraat 106, 6074 EL Melick onder vermelding van 'boek *Vogels Grootte Peel*'.

Vogelwaarnemingen

Aflevering 13, januari tot en met augustus 1999

Hieronder vindt u het 13^e waarnemingenoverzicht van het Vogelarchief Limburg. Omdat sommige waarnemingen pas laat of zelfs helemaal niet worden ingestuurd is dit overzicht helaas niet compleet. Wij houden ons aanbevolen voor aanvullingen. Bij deze een greep uit de bijna 12.000 waarnemingen uit de periode januari tot en met augustus 1999.

Duikers tot ganzen

Voor een **Roodkeelduiker** moest je in Panheel zijn, waar een (steeds dezelfde?) vogel verbleef in de tweede helft van januari, op 17 en 18 april en, uitzonderlijk laat, op 5 mei (VRE, REN, SCA, MEE, CUI). In de vorige rubriek maakten we melding van een **IJsduiker** bij Maaseik in december. Frappant genoeg was van 3 tot 7 februari weer een vogel aanwezig en wel te Stokkem, op Vlaams grondgebied (CRT, REN, SMT, SCL, SCA). Op 17 juli leverden 11 paren met jongen 59 **Dodaarzen** op bij Nieuw-Bergen (HUS). Ook de 239 **Futen** te Roermond, Oolderhuisje mogen er zijn (13 februari,

MEE). Panheel leverde zowel in januari als april een **Roodhalsfuut** op (REN, BNS, VRE, CUI, LEP). Een late vogel zwom op 15 mei in de Bichterweert (CUI). De enige **Kuifduiker** was op 24 en 25 april te Boorseem te bezichtigen (SCA, REN, SCP). De 64 **Geoorde Futen** (35 territoria!) in de Grootte Peel leverden op 24 april een fraai schouwspel op (SEC). Opmerkelijk zijn de vogels die tussen 8 en 22 mei te Negenoord bij Stokkem verbleven (max. 6, SCL, REN). Het zag er veelbelovend uit: een **Aalscholver** in maart op een nest in de Deurnse Peel, maar het bleef slechts bij een poging (NOO, SOM). Op 25 januari sloop een **Roerdomp** door De Banen, Nelderweert (WOW). Het voorjaar leverde 'hoempende' exemplaren op in de Grootte Peel (twee stuks), de Deurnse Peel en de Grootte Moost (LOO, NOO, SEC, MEE, LEU e.a.). Leuk was de **Koereiger** van 9 tot 15 mei bij Brunssum (QUA) en de vogel van Meers (10 tot 17 juli, DOL, BEL, SCA, CUI e.a.). Een **Kleine Zilverreiger** verbleef langdurig bij Stevensweert, namelijk van 8 tot 23 mei (REN, VRE e.a.). In augustus was het opnieuw raak, met vogels te Grevenbicht (CRT), Stevensweert (max. twee, SMT, REN, VRE, SCA), Eijsder Beemden (COJ) en Meers (7 trekkend op de 28e, BNS, JSS, VRE, LEM). Nog niet zo lang geleden ondenkbaar, maar **Grote Zilverreigers** waren de hele winter (tot eind maart) te zien, met meldingen te Eijsden, Hochter Bampd en Itteren, Tevereenerheide, Ko-

Koereiger te Meers, juli 1999 (foto: K. Lemmens).

ningssteen, Ohé en Laak, Bouxweerd, Houbenhof, De Banen, De Hamert en de Mariapeel! Op laatstgenoemde plek zaten er op 21 maart zelfs vijf (GIS). De eerste najaarsvogel vloog op 30 augustus over het grindgat van Eijsden (COJ). **Purperreigers** waren heel wat zeldzamer. Op 11 april zat er een op De Hamert (KOI), op 23 april vloog er een over Echt (REN) en hetzelfde gebeurde op 22 juni over de Moostdijk bij Ospel (MEE). Van de **Zwarte Ooievaar** mochten we zes gevallen registreren: 30 april een pleisteraar in de Grootte Peel (SEC), op 8 mei een vogel over de Vlaamse kant van het Maasdal bij Maasband (BEL) en drie over Boorseem (SCA), op 16 juni een over Ospel en in de tweede helft van augustus een pleisteraar in de Grootte Peel (MEE, BNS e.a.), terwijl het beest dat op 26 augustus op een dak van een loods bij Eijgelshoven stond het rijtje besluit (SCA). De grootste groep **Ooievaarders** telde 19 stuks en vloog op 24 augustus over Blerick (JUR). Daarnaast is een groep van 8 beesten aan de grond bij Itteren op 9 mei ook het vermelden waard (DOL).

Bij Heijen zijn op 7 februari 90 **Kleine Zwanen** geturfd (ALA). **Wilde Zwanen** werden uitsluitend in januari gezien en wel bij Leveroij (drie, MEE, DOE), De Doort (een in Finland gekleurde vogel, ROJ, SMT e.a.) en De Banen (vijf). In de Grootte Peel verbleven op 31 januari meer dan 8000 ganzen (SEC). Op 5 januari vlogen 2800 **Rietganzen** over Mariahoop (BRI). Tot half februari werden van de volgende plaatsen **Taigarietganzen** doorgegeven: Heijen (8, ALA), bij de Mariapeel (16) en Grootte Peel (3, SEC), Nederweert (24, SEC, NOO) en Stevensweert (1, VER). In De Wetering bij Nederweert konden half februari bijna 4000 **Toendrarietganzen** worden geteld (SEC), terwijl de meeste Kolganzen een maand eerder bij Stevensweert aan de grond zaten (2800 ex., SMT). Opmerkelijk is de waarneming van drie **Kleine Rietganzen** op 20 februari in de Grootte Peel (LOO). Op 7 februari zaten 16 **Casarca's** bij Stevensweert (REN).

Eenden tot roofvogels

Wederom zaten de meeste **Bergeenden** bij de Bouxweerd (50 ex. op 7 februari, HUI). Een late **Smient** kon tot 26 mei geen afscheid nemen van de Gebrande Kamp, Middelaar (HUS). De 170 **Wintertalingen** die half februari op het Zwart Water bij Venlo dobberden mogen hier best worden genoemd (HOO), evenals de 67 **Pijlstaarten** van de Bichterweert (3

maart, REN). De **Krooneend** van Panheel bleef aanwezig tot 21 februari (LEP, OVA e.a.). Andere waarnemingsplaatsen waren De Banen (24 januari, LEU), Vaals (8 februari, PHI), de Eijsder Beemden (28 maart, BEL, SCL), langs de Roer bij Herkenbosch (30 maart, PRV), de Bergerheide (13 mei 3 ex. GRR) en bij Meers (6-21 augustus, DOL). De tamheid van het mannetje **Ringsnaveleend** op het Julianakanaal bij Grevenbicht werd beloofd met een uitgebreide fotosessie (12 tot 25 maart, SCL). Op 28 februari werd een mannetje **Witoogeend** ontdekt in de Hochter Bampd, Lanaken (WOP). Aan de andere kant van de Maas, op het grindgat van Itteren, zwom een vrouwtje van 5 tot en met 30 maart (BNS, DOL e.a.). **Topperenden** piekten op 6 maart en wel met 9 exemplaren in de Bichterweert tegenover Grevenbicht (REN). In de eerste helft van januari, op 21 februari en op 10 april dobberden een tot twee **Eidereenden** bij Panheel (OVA, REN, CUI e.a.). Op 16 januari werd bovendien een vogel in de haven van Blerick gescoord (NNN). De enige **Zwarte Zee-eend** wist tussen 5 maart en 10 april de grindplas van Boorseem te waarderen (BNS, REN e.a.). Dankzij de waarneming van twee vrouwelijke **Grote Zee-eenden** op het grindgat van Eijsden kan de soort in deze rubriek verschijnen (24 januari, REU). Op 17 januari konden bij Heel 30 **Brilduikers** worden geteld (SCA). Leuk waren de groepen **Nonnetjes** buiten het Maasdal, zoals in De Doort (11 op 19 januari, ROJ) en De Banen (12 op 18 februari, SPH). Van de **Middelste Zaagbek** konden vier gevallen in de annalen worden bijgeschreven.: op 9 en 10 januari te Aijen (BOA, ALA), op 17 en 18 april te Panheel (SCA, REN, MEE e.a.), eveneens op 17 april op de Schroevevendaalse Plas, Ohé en Laak (2 ex., VRE) en op 18 en 19 april op De Banen (MEE, LOV). Net als in 1998 (zie de vorige aflevering van deze rubriek) was een **Grote Zaagbek** op afwijkende tijden aanwezig in de omgeving van Middelaar en Milsbeek. Van half april tot begin mei werd een man gemeld, van half mei tot 8 juni een vrouw (PRV, HUS).

Tussen 7 april en 27 juni werden 18 **Zwarte Vrouwen** doorgegeven. Bij de **Rode Wouw** ging het om circa 50 vogels, van eind februari tot begin juli. 8 mei was een goede dag met 5 ex. over de Pietersplas bij Heugem (COJ). In Midden-Limburg sleepte op 9 juni een Rode Wouw met een lange tak (LOV). Intrigerend zijn de meldingen van een man en vrouw **Blauwe Kiekendief** bij Mariahoop tussen 20 mei en 9 juni en een mannetje bij Koningsbosch op 20 juni

(BEK, LAA). De meimaand leverde vier **Grauwe Kiekendieven** op en wel te Kessel, Bemelen, Montfort en Mariahoop (BSJ, MEE, PRV, EVE). Op 30 augustus pleisterde een exemplaar bij de Bouxweerd (EVE). De voorjaarstrek van de **Visarend** speelde zich af tussen 30 maart en 25 mei; er werden 30 vogels gemeld. Leuk is ook een vogel op 26 juni bij Meers (DOL). **Roodpootvalken** zijn als volgt doorgegeven: 22 april over Plasmolen, Mook (HUS), 16 mei op de Teverenerheide (SCP) en 25 augustus bij Grevenbicht (SCL). **Boomvalken** waren extreem vroeg dit jaar. Op 26 en 27 maart vloog er een over Roggel, op 30 maart een over de Heldense Bossen (PRV) en op 2 april een over Nieuwstadt (SCP).

Rallen tot steltlopers

De eerste **Kwartel** werd op 26 april bij Nuth ontdekt (NOO), vervolgens zijn er tientallen doorgegeven. De hele maand april waren in de Groote Peel enkele **Porseleinhoentjes** te horen (SEC). Andere meldingen stammen van De Hamert (24 april, KOI), Kerkeweerd, Stokkem (9 mei, SCP) en de Brunsummerheide (15 juni, QUA). Voor Limburgse begrippen dus een meer dan gemiddeld voorjaar. Raspende **Kwartelkoningen** zijn opgemerkt in de Romeinenweerd bij Hout-Blerick (max. 3, GUJ, SCW, JAE e.a.), Ingendael, Houthem (wist zelfs zijn foto in de krant te krijgen, OVA, SPO, WOP e.a.) en in de beroemde hamsterakkers ten oosten van Maastricht (FEM, COJ, MEE). De **Kraanvogeltrek** speelde zich vrijwel geheel in maart af. Het meest opvallend waren de pleisterende vogels in de Bouxweerd, met 200 stuks op 11 en 12 maart, en 31 op 5 en 6 april (ASS).

De drie **Stelkluten** van Boorseem trokken op 8 en 9 mei uiteraard de nodige belangstelling (BEL, SCA, SCP e.a.). April en mei leverden een slordige 20 **Kluten** op. Bij de Klauwenhof, Maaseik dribbelden op 8 april niet minder dan 22 **Kleine Plevieren** (SMT). Vier **Bontbekplevieren** liepen bij Meers op 30 april (DOL, LEM). Een groep van 50 **Goudplevieren** pleisterde eind februari bij Nederweert (DOE). De enige **Zilverplevieren** zaten op 6 mei bij Stevensweert (CUI) en op 16 mei te Meers (DOL, OVA, SCL). Leuk is het aantal van 2000 **Kieviten** te Asselt op 18 januari (SMT). Een **Drieteenstrandloper** kon op 2 mei de Schroevendaalse Plas, Ohé en Laak niet weerstaan (REN, VRE, VER). Het strand van de Pietersplas bij Heugem leverde zelfs drie

vogels op (7 mei, 15 mei en 7 juni (COJ, SCL). De zoals gebruikelijk schamele voorjaarstrek van **Kleine Strandlopers** bedroeg tien exemplaren en speelde zich geheel in mei af. Dezelfde maand is vrijwel altijd goed om **Temmincks Strandlopers** te bespieden: er werden er 14 doorgegeven. **Krombekstrandlopers** checkten de modder van de Bouxweerd (4 mei, PRV), Meers (5 en 9 mei, JSS, LEM) en Hanssum, Neer (9 en 10 mei, PRV). Bij de Klauwenhof, Maaseik kon je op 24 maart maar liefst 44 **Bonte Strandlopers** tellen (REN). De meeste **Kemphanen** daarentegen zaten in de Bouxweerd op 1 mei (43 ex., MEE). Voor **Bokjes** kon je het beste terecht in de Deurnse Peel (7 ex. op 3 januari, NOO) of op de Locht bij Kerkrade (eveneens 7, 28 maart, BEL). Een late vogel inspecteerde op 7 mei nog het natuurontwikkelingsproject Meerlebroek bij Beesel (PRV). Leuke aantallen **Watersnippen** werden opgestoten van een akker bij Grevenbicht op 12 maart (85, SCL) en bij de Klauwenhof, Maaseik op 24 maart (88, SMT). In de Groote Peel waren twee territoria van deze uitermate schaarse broedvogel aanwezig (SEC, LOV, NOO). De eerste **Grutto** kondigde op 26 februari het voorjaar aan in De Wetering bij Nederweert (RIC). Bij de Houbenhof tegenover Stevensweert kwamen op 10 maart 71 exemplaren aan de grond (SMT). Het voorjaar leverde 8 **Regenwulpen** op, terwijl er in de tweede helft van juli en in augustus slechts 5 passeerden. Net als in december waren er in januari en februari opvallend veel **Wulpen** in onze contreien aanwezig. Het meest pregnante voorbeeld zijn de 300 jodelaars die op 21 januari bij Budel zaten (MEE). Een groep van 40 **Tureluurs** op 8 mei aan de Pietersplas bij Heugem mag hier niet onvermeld blijven (SPO). Een echte topper was de **Poelruiter** te Meers van 30 april tot 2 mei (LEM, DOL, WOP, SCP e.a.). Het was pas het tweede geval voor Limburg! Daarnaast zou er nog een vogel gezien zijn bij Ohé en Laak op 8 mei. Als je veel **Groenpootruiters** wilde zien ging je op 27 april naar de Klauwenhof, Maaseik, waar er 24 aanwezig waren (SCL). Eenzelfde aantal **Witgatjes** werd op 10 april gezien tijdens een bekendtelling in de omgeving van Susteren (ROJ). Intrigerend zijn de meldingen van een territoriale **Witgat** in het Blankwater bij Boukoul op 19 april en 11 mei (PRV). Vroege (of overwinterende?) **Oeverlopers** zijn opgemerkt bij Stevensweert op 28 februari (CRT) en Nederweert op 15 maart (DOE). Vogels die territoriaal gedrag vertoonden werden gedurende de hele meimaand

gemeld van Meers (SCP, SCL, WOP). Sommige **Steenlopers** hebben er in het voorjaar geen moeite mee om door het binnenland te trekken, getuige de waarnemingen aan de Pietersplas, Heugem op 13 en 20 mei (COJ, SPO, SCL) en te Meers op 15 en 16 mei (2 ex., DOL, OVA, SCL).

Meeuwen tot spechten

Tussen 13 februari en 5 juni werden in totaal elf **Zwartkopmeeuwen** gezien op de volgende plekken: Pietersplas, Meers, Grootte Peel, Bergerheide, Ospeldijk, Klein-Hanssum en Ohé en Laak. Koninginnedag blijkt traditioneel een uitstekende datum te zijn om veel **Dwergmeeuwen** te zien. Bij Meers zijn er toen 147 gesignaleerd (SCA, REN, WOP). Op 17 januari sliepen 9000 Kokmeeuwen op het grindgat van Oost-Maarland (COJ). Opmerkelijker was het paartje dat op 19 mei nestelde bij de grindplas van Boorseem (SCA). De Wetering bij Nederweert was blijkbaar erg aantrekkelijk voor **Stormmeeuwen**, want op 22 januari waren er daar 1700 aanwezig (SEC). En wat te denken van de 3400 Kleine Mantelmeeuwen die op 23 april sliepen op het Leukermeer bij Bergen (JAE)? **Pontische Meeuwen** werden tot half mei regelmatig gezien, met een maximum van 78 ex. op 13 februari op het grindgat van Oost-Maarland (SCL, T. Hoogendoorn). Bij Ool zouden er zelfs 91 gezien zijn op 14 maart (JAE). Vervolgens werd op 4 juli de eerste weer gezien bij de Kerkeweerd, Stokkem B (SCL) en waren er in augustus alweer drie present op de Pietersplas te Heugem (COJ). De soort werd zelfs buiten het Maasdal opgemerkt en wel in januari en februari te Nederweert (max. 2 ex., MEE, SEC, NOO). Voor wie er oog voor had waren **Mediterrane Geelpootmeeuwen** de gehele periode present, met maxima op de Pietersplas van 30 exemplaren in juli (COJ) en 43 in augustus (BEL). Spectaculair was de **Grote Burgemeester** die van 2 tot 4 april kwam pitten op het Leukermeer (JAE, BEL, COJ, SCL). Een vroege **Visdief** werd op 11 april gezien te Meers (SPO). Op 25 april vertoefde minstens één **Witwangstern** bij het Belgische Stokkem (SCP, REN, JAE). De echte klapper kwam echter op 1 mei toen drie vogels werden gezien bij Borgharen (SPO) en 14 boven de Pietersplas te Heugem (OVA, SCP, BEL, LEM), hetgeen op een haar na een Nederlands record betekent! Dezelfde Pietersplas kon uiteraard ook op 7 mei worden bezocht als je trek had in twee **Wit-**

*Witwangstern, een van de 14 vogels op 1 mei 1999
(foto: K. Lemmens).*

vleugelsterns (COJ, SCP, OVA, BEL, LEM), terwijl op dezelfde dag ook een vogel werd gezien te Blerick (GUJ). Ook op 9 mei was de Pietersplas trouwens de moeite waard, vanwege de 32 **Zwarte Sterns** (SPO, JAE).

Op 22 april zat in het Grasbroek bij Born de eerste **Zomertortel** van het seizoen te koeren (SCL). Voor de eerste **Koekoek** moest je dit jaar op 20 maart in Geleen zijn (MCO). De volgende waarneming liet ruim twee weken op zich wachten (4 april, NOO) maar is eveneens vroeg te noemen. Het bekende paartje **Oehoe** van Maastricht zorgde ook dit jaar weer voor flinke aanwas. Wederom vlogen er vier jongen uit. Daarnaast kwam er in juni een waarneming binnen van een andere lokatie in Zuid-Limburg (JAE) maar meer uitgebreide informatie van andere waarnemers laat helaas nog steeds op zich wachten. Ook erg leuk is de waarneming van een **Velduil** bij de Bouxweerd op 5 februari (MEE). Maar echt spannend is een serie waarnemingen tussen 12 juni en 21 juli van een volwassen vogel en

één keer een vliegvlug jong (18 juli) aan de rand van de Groote Peel (MEE, WOW). Op 15 mei werd de eerste **Nachtzwaluw** van 1999 gemeld bij Montfort (BEK). Zeer vroeg waren de twee **Gierzwaluwen** te noemen die op 16 april over Maria Hoop vlogen (BRI). Vanaf 24 april stroomden ze pas echt binnen. Na een paar slechte jaren was dit seizoen met 133 meldingen gelukkig alweer heel aardig voor **IJsvogels**.

Op 16 april zat er een **Hop** in de Romeinenweerd bij Blerick (via SCW), terwijl een ander exemplaar op 2 mei kortstondig bij Koningsbosch (EVE) verbleef; je moet maar net op de juiste tijd op de juiste plek zijn!

De **Draaihals** werd dit voorjaar 6 keer gemeld tussen 25 april en 28 mei, waaronder een zangwaarneming op 1 mei op de Meinweg (ASS). Najaarstrekkers zaten op 26 augustus bij Grevenbicht (CRT) en op 28 augustus bij Blerick (SCW). **Middeleste Bonte Spechten** werden alleen van een drietal bekende plekken doorgegeven, namelijk het Vijlenerbos, het Schweibergerbos en het Munningsbos. Aanvullende waarnemingen moeten nog binnenkomen.

Leeuweriken tot lijsters

Het aantal plaatsen waar je nog **Kuifleeuweriken** kunt gaan bekijken is (nog steeds) op één hand te tellen: Maastricht, Horst, Grubbenvorst en Venray. **Boomleeuweriken** op 5 januari (OVA) en 30 januari (SCP) is voor Limburgse begrippen bijzonder te noemen. De broedgebieden werden vanaf de tweede helft van februari bezet. De eerste **Oeverzwaluwen** vlogen op 3 april bij de Bergerheide, Well en Thorn rond (COJ, JAE, SCP). **Boerenzwaluwen** waren alweer vanaf 19 maart present (CUI), terwijl **Huiszwaluwen** op 4 april zowel bij de Kerkeweerd (B) als Maastricht voor het eerst opdoken (SCP, COJ).

De **Duinpieper** was dit voorjaar met maar twee waarnemingen (De Beitel op 27 april, SCL en 4 mei, SCA) weer eens ouderwets zeldzaam. Op 25 augustus zat een viertal doortrekkers bij Grevenbicht (SCL). **Roodkeelpiepers** waren iets minder zeldzaam. Er waren waarnemingen op 30 april (trekkend bij Meers, WOP en Boorseme, REN), 1 mei (Meers, VRE), 6 mei (4 ex. De Locht bij Kerkrade, BEL) en 7 mei (1 ex. aldaar, OVA).

Uitzonderlijk veel **Waterpiepers** (maximaal 74 ex.) verbleven eind januari even ten zuidwesten van de

Groote Peel (MEE, SEC, WOW e.a.). In de rest van Limburg waren de aantallen eerder mager te noemen. Een zeer late vogel (de laatste ooit voor Limburg!) zat nog op 6 mei bij De Locht, Kerkrade (BEL).

Engelse Kwikstaarten zaten op 26 april bij Well (PRV) en op 9 mei bij Boorseme B. (REN). De eerste **Noordse Kwikken** werden vanaf 24 april gezien (Grevenbicht, SCL) maar de doortrek was dit voorjaar in Limburg weinig uitgesproken. De 110 vogels op 16 mei bij het Duitse Marienberg lieten Limburg links liggen (SCA).

Rouwkwikstaarten werden gemeld op 14 maart (Meers, JAE), 27 maart (Ottersum, HUS), 3 april (Maaseik B., BEL) en 7 juni (Maastricht, COJ).

Als je de enige **Pestvogels** uit deze verslagperiode weet te scoren (4 ex. op 7 maart te Venlo) mag je jezelf een geluksvogel noemen (HOO). **Nachtegalen** waren er dit jaar zeer vroeg bij. Op 5 april en 9 april zaten de eerste twee beesten al luidkeels te zingen bij Eyselshoven (SCA) en Nederweert (PRV). In april en mei kwamen overigens nog eens meer dan 150 meldingen binnen. Op 14 maart zaten op twee plaatsen in de Deurnse Peel al **Blauwborsten** te zingen (NOO, SOM). De eerste Limburgse waarneming volgde op 17 maart in de Groote Peel (PWI). Ook mooi op tijd was een **Gekraagde Roodstaart** die op 2 april in de Boshuizerbergen werd gekarteerd (PRV), gevolgd door een vogel op 3 april bij Echt (BRI) en twee **Paapjes** die op 19 april bij Merselo zaten (HUS). Op 2 april werden ook de eerste **Tapuiten** gesignaleerd (Groote Peel, SEC). Vanaf dezelfde datum startte de voorjaarstrek van de **Beflijster** (Nieuwstadt, SCP, SMT). Alle waarnemingen (20) stammen uit april.

Zangers tot gorzen

Lekker vroeg is een zingende **Sprinkhaanzanger** op 10 april in de Groote Peel (SEC), maar interessanter wellicht zijn de 15 zangposten in datzelfde gebied die op 24 april konden worden gekarteerd (SEC). **Rietzangers** verbleven op 26 april in het Straelensche Broek, Arcen (PRV), op 30 april bij Broekhuizen (SPO), op 20 mei bij Blerick (SPO), op 28 juni bij de Zeldersche Driessen (PRV) en op 29 juli bij Meers (DOL). Voor de statistieken vermelden we nog dat de eerste twee **Bosrieten** op 28 april en 4 mei werden gemeld (GUJ, VEE), de vroegste **Kleine Karren** op 10 en 24 april (SCW en LAA). De reusachtige **Grote Karekiet** liet dit jaar op twee

plaatsen duidelijk van zich horen. Van 16 tot en met 19 mei op de Teverenerheide D. (SCP, QUA) en bij een opgeschoond ven in het Weerterbos op 29 en 30 mei (VOH, MEE). Van in ieder geval 15 juni tot en met 2 juli vertoefde een merkwaardige **Orpheusspotvogel** in het IJzerenbos bij Susteren (R. van Dongen, SCL, COJ e.a.). De vogel zong soms spotvogelachtig, was bedeed met een rare lange snavel en legde het diverse malen aan met een gewone Spotvogel.

Op 4 april liet een uitzonderlijk vroege **Braamsluiper** herhaaldelijk zijn typische zang horen op de Sint Pietersberg (SPO); de eerstvolgende waarneming liet nog twee weken op zich wachten. De eerste **Grasmus** werd voor de verandering pas na de eerste **Braamsluiper** gehoord en wel op 9 april bij Susteren (EVE).

Een **Zwartkop** zat al (of nog?) op 9 maart bij Epen (BEL). Andere vroege vogels zaten op 18 maart in de tuin van het IKL-kantoor in Roermond te zingen (VEL, COJ) en op 19 maart bij Berg en Terblijt (OVA). **Tjiftjaffen** werden 3 keer in januari en 3 keer in februari gemeld. Vanaf 12 maart stroomden vele waarnemingen binnen. Een zeer vroege **Fitis** was op 19 maart bij Roggel present (PRV), gevolgd door 3 waarnemingen op 26 maart bij de Hamert, Grootte Peel en Kerkrade (ALA, PRV, SCA). Daarentegen waren de **Grauwe Vliegenvangers** eerder aan de late kant dit jaar. De eerste melding kwam van 3 mei (Stramproy, PRV). Zijn zwart-witte fami-

liegenoot de **Bonte Vliegenvanger** was vanaf 9 april weer in Limburg aanwezig en wel op de Brunsummerheide (LAA). De **Kleine Vliegenvanger** die van 8 tot en met 13 juni met zijn fraaie zang de donkere bossen bij Epen opfleurde was dit jaar evenwel de meest aansprekende vertegenwoordiger uit de vliegenvangerfamilie (BEL e.a.).

Voor de vorm melden we nog de vier waarnemingen van **Witkopstaartmezen** die we uit januari tot en met maart binnen kregen.

Van de 33 meldingen van **Taigaboomkruipers** die op formulier werden gezet kwam het gros uit het bolwerk in de Vijlenerbossen. Meer bijzonder zijn de waarnemingen uit het Schweibergerbos bij Mechelen (BEL, JAE), de Schaelsberg bij Schin op Geul (185) en het broedgeval in het Zwart Water bij Venlo (PRV).

De **Buidelmees** was ook dit broedseizoen weer opmerkelijk schaars. Er werd alleen een handvol losse waarnemingen ingestuurd van de Kerkeweerd bij het Belgische Stokkem (SCP, SCL), bij Blerick (SCW), de Bouxweerd bij Buggenum (MEE) en de Banen bij Nederweert (MEE).

De eerste jodelzang van de **Wielewaal** werd op 25 april op de Hamert opgetekend (KOI). Het moet de **Grauwe Klauwieren** van Cottessen vorig jaar uitstekend bevallen zijn, want op 29 april was alweer de eerste vogel terug in dit fraaie terrein (PRV).

De **Russische Kauw** moet toch wel wat minder zeldzaam zijn dan de twee waarnemingen uit janua-

Orpheusspotvogel met vergroeide ondersnavel, IJzeren Bos Susteren, juni 1999 (foto: R. Schols).

ri ons nu laten geloven (BRI, SCL); er wordt gewoon wat weinig op gelet. **Raven** werden gezien bij Merselo op 27 februari (HUS), over het Dubbroek op 7 maart (BSJ), de Hamert op 27 maart (KOI), over Blerick op 1 april (2 ex., SCW) en over de Groote Peel op 24 april (SEC).

De aantallen overwinterende **Europese Kanaries** stelden de afgelopen winter niets voor. Het maximum was slechts 2 exemplaren bij Tegelen (MAP). Vanaf 7 juli werden er regelmatig kleine groepjes **Sijzen** gesignaleerd (LOV, HUS, ASS, SCL), de voorlopers van een behoorlijke influx later dit najaar. Helaas staat tegenover de claim van een groep van 60 **Fraters** in het Haeselaarsbroek bij Echt een evengrote groep Kneus, zodat we nog niet overtuigd zijn van de bruikbaarheid van de waarneming.

Vanaf half mei laten **Kruisbekken** zich af en toe overtrekkend zien maar de aantallen zijn zeker (nog) niet zodanig dat van een duidelijke invasie sprake is. Een **Roodmus** liet zich tussen 23 mei en 7 juni maar af en toe zien en horen in de Romeinenweerd bij Blerick (SCW, BSJ, JAE e.a.) maar was daarom niet minder spectaculair voor Limburgse gegripen. Hoe belangrijk niet geoogste en braakliggende graanakkers in de winter kunnen zijn voor overwinterende vogels leert ons het voorbeeld bij de Vrakelberg, Ubachsberg. In de tweede helft van februari verbleven hier maximaal 300 **Geelgorzen**, 14 **Grauwe Gorzen**, 350 **Ringmussen** en meerdere **Torenvalken**, **Buizerds** en **Blauwe Kiekendieven** (OVA, SCL, COJ). Een op 19 mei op de Brunsummerheide waargenomen zangvogel vertoonde volgens de waarnemers alle kenmerken van een mannetje **Grijze Gors** (LAA, BOW). Omdat dit een nieuwe soort

voor Nederland zou betekenen vindt momenteel nog een zorgvuldige beoordeling van de waarneming plaats. We besluiten deze aflevering met de mededeling dat **Ortolanen** gespot werden bij Blerick op 25 april (SCW, HUI), Broekhuizen op 3 mei (JAE) en De Locht bij Kerkrade op 6 (2ex., BEL) en 7 mei (1 ex., OVA).

Waarnemerscodes

ALA: H. Alards, ASS: E. van Asseldonk, BEL: M. Berlijn, BEK: P. Beckers, BNS: G. Boonstra, BSJ: J. Bos, BRI: F. van de Brink, BOA: H. van der Borg, BOW: W. Hamers, COJ: J. van der Coelen, CRT: H. Corten, CUI: T. Cuypers, DOE: H. Doensen, DOL: M. Dolmans, EVE: P. Evers, FEM: M. Feenstra, GIS: J. Gijsberts, GRR: R. Gorissen, GUJ: J. Gubbels, HOO: J. Hoogveld, HUI: J. Huijs, HUS: F. Hustings (tevens trektelepost Mulderskop, Mook, diverse tellers), JAE: J. Jansen, JSS: G. Janssen, JUR: H. Jurriaans, KOI: J. Kooistra, LAA: H. van de Laar, LEM: K. Lemmens, LOV: T. Loven, LEP: P. Lemmens, LEU: J. Leunissen, LOO: J. van de Loo, MEE: gebr. Meeuwissen, MAP: H. Maegs, NOO: B. van Noorden, OVA: A. Ovaa, PHI: J. Phijl, PRV: Avifaunakarteerders Provincie Limburg, PWI: P. de Winden, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, REU: H. Reumers, RIC: J. van Rijswijk, ROJ: J. Roemen, SCA: N. Schaafstra, SCP: F. Schepers, SCL: R. Schols, SCW: W. Scheres, SEC: C. van Seggelen, SMT: J. Smeets, SPH: J. Spiertz, SPO: L. Spoomakers, SOM: P. van Someren, VEE: W. de Veen, VER: W. Vergoossen, VRE: J. Vreken, VOH: H. Vossen, WOP: P. en J. Wouters, WOW: R. van de Wouw, 185: R. van de Laak.

Ran Schols en Jo van der Coelen, Vogelarchief Limburg, p/a Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht. E-mail: schols.burmanje@worldonline.nl.

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Onderzoek Sovon

SOVON, Afdeling Monitoring A.J. van Dijk,
Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel. 024-6848111

Districtscoördinatoren Limburg

District Noord-Limburg:

D.C.: Vacant

Atlas D.C.: P. Palmen, Nieuwstraat 29,
5961 HJ Horst, tel. 077-3987994

District Zuid-Limburg:

D.C.: J.-J. Bakhuizen,

Atlas D.C.: A. Ovaas, In de Molt 112,
6269 EJ Margraten, tel. 043-4581781

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. Arjan Boelen (adres: zie boven)

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:

T. Cuypers, Wilhelminalaan 26,
6107 AK Stevensweert. Tel. 0475-551579

Bekentellingen Zuid-Limburg

Leen Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg. Tel. 043-6016882

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:

M. Berlijn, Wilhelminastraat 9,
6285 AS Epen, Vaals. Tel. 043-4552511

Werkgroep Vogelarchief

Waarnemingen insturen naar:

Natuurhistorisch Genootschap,
Werkgroep Vogelarchief,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht
Informatie: R. Schols, Houtstraat 37,
6127 EB Grevenbicht. Tel. 046-4859590

Werkgroep Gierzwaluw

Hans van der Laar, Doorvaartstraat 45a,
6443 AP Brunssum. Tel. 045-5273211

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator: *vacant*

Coördinator Noord-Limburg: R. Bovee,
Hackfoirtstraat 25, 5975 XN Sevenum.

Tel. 077-4672253

Coördinator Midden-Limburg: L. Verbeek,
Schepelstraat 13, 6077 GK St. Odiliënberg,

Tel. 0475-534391

Coördinator Zuid-Limburg: P. Steijnen,
Houterend 17, 6171 CP Stein, Tel. 046-4332155

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:

J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 046-4422607

Huiszwaluw

Coördinator Limburg: W. Hamers, Varenerf 144,
6413 LC Heerlen, Tel 045-5216615

Roek

Kolonietellingen: J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle. Tel. 043-3645606

Kleine Zwaan

Slaapplaatstellingen: Ernest van Asseldonk,
Langen Dries 7, 6049 KS Herten.

Consulent Vogelbescherming

Regio Zuid en Oost-Nederland

Toon Voets, Postbus 591, 5000 AN Tilburg.
Tel. 013-5356225

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 10, nummer 3, december 1999

Artikelen

- 105 Broedvogels van de Teverener Heide (D) in 1998 (Wil Quaedackers)
- 115 Resultaten eerste actualisering provinciale broedvogelkartering in 1998 (Mark Koopmans & Jean-Paul Ongenae)
- 126 Oeverzwaluwen langs de Grensmaas in 1999 (Wim Ganzevles)

Bijzondere waarnemingen

- 127 Kleine Vliegenvanger nabij Epen in het voorjaar van 1999 (Max Berlijn)
- 129 Poelruiter bij Meers, voorjaar 1999 (Karel Lemmens)
- 129 Poelsnip te Broekhuizen (Justin Jansen)
- 129 Witsluitbarmsijs nieuw voor Limburg (Justin Jansen)
- 130 Waterrietzanger bij Meers, tweede voor Limburg (Ran Schols)

Recent verschenen

- 132 Jaarverslag 1998 (Ernest van Asseldonk)

Oproepen en mededelingen

- 132 Kleurringmeldingen gevraagd! (Ran Schols)

Boekaankondiging

- 133 Vogels van de Grootte Peel (Boena van Noorden)

Vogelwaarnemingen

- 134 Aflevering 13, januari tot en met augustus 1999 (Ran Schols & Jo van der Coelen)